

Boris Golec

Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni (1. del)

UDK 929.52 Valvasor

GOLEC, Boris, dr., doc., višji znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, bgolec@zrc-sazu.si

Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni

Zgodovinski časopis, Ljubljana 62/2008 (138), št. 3–4, str. 351–383, cit. 200

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (De., Sn., En.)

Ključne besede: Valvasor, Scarlichi, Jurič, Dienersperg, Paradeiser, Gadolla, Resingen, plemstvo, rodoslovje

Obe genealogiji polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693), objavljeni konec 19. in v začetku 20. stoletja, se končata že pri prvi generaciji njegovih potomcev, nadaljnje potomstvo pa doslej sploh ni bilo znano. Življenjske poti tiste slabe polovice Valvasorjevih otrok, ki je preživela otroštvo, so si bile v določeni meri podobne: konca življenja ni nihče dočakal na lastnem domu in kar pet od šestih otrok je umrlo v samostanih. Vnuke je imela edinole najmlajša hči Regina Konstancija por. Dienersperg, ki je bila po dobrem stoletju pozabe ponovno odkrita šele pred kratkim. Rodbinska veja njene prve hčerke, grofice Paradeiser, je na Kranjskem izumrla leta 1823, štajerska veja, izšla iz druge hčerke, poročene pl. Dienerspergove, pa se nadaljuje do današnjih dni. Njen zadnji potomec, ki je prebival na slovenskih tleh, je umrl tragične smrti leta 1941, medtem ko glavna polihistorjevega potomstva danes živi v Avstriji. Od Valvasorjevih nagnjenj in talentov so naslednji rodovi podedovali predvsem ljubezen do uniforme – med 18. in 20. stoletjem so dali vrsto častnikov različnih vojska –, a vsaj nekateri vendarle tudi afiniteto do peresa. Polihistorjeva materialna zapuščina se je, nasprotno, porazgubila že pri prvi generaciji, pa tudi vedenje o Valvasorju kot predniku je pri potomstvu razmeroma hitro potonilo v pozabo.

Avtorski izveleček

UDC 929.52 Valvasor

GOLEC, Boris, PhD, Assistant Professor, Senior Scientific Collaborator, Milko Kos Historical Institute, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, bgolec@zrc-sazu.si

Valvasor's Unknown Offspring up to the Present

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 62/2008 (138), No. 3–4, pp. 351–383, 200 notes

Language: Sn. (De., Sn., En.)

Key Words: Valvasor, Scarlichi, Jurič, Dienersperg, Paradeiser, Gadolla, Resingen, nobility, genealogy

Both genealogies of polyhistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), published at the end of the 19th and at the beginning of the 20th centuries, end with the first generation of his offspring. Until recently, his subsequent descendants had been completely unknown. Less than a half of his children had survived childhood. Their subsequent life stories were relatively similar: none of them passed away in their own home and as many as five out of six died in monasteries. The youngest daughter, Regina Konstancija, whose married name was Dienersperg, has been recently rediscovered after having disappeared into oblivion for over a century; she was the only one of Valvasor's children to bear children herself. While the family tree of her first daughter, Countess Paradeiser, died out in Carniola in 1823 the Styrian branch of her second daughter, mar. Dienersperg, has been continuing to the present. Her last child, who had lived in Slovenia, died a tragic death in 1941. The majority of Valvasor's descendants still live in Austria. Of his many talents and interests, they inherited primarily his love of uniform, with a number of officers having served in different armies, but at least some of them also inherited the affinity for the written word. On the other hand, Valvasor's material legacy had already been lost in the first generation of his children. Among his descendants, the knowledge of their famous ancestor passed into oblivion relatively swiftly.

Author's Abstract

»Baronovi prezrti potomci in njihova razlita kri. Otroci povečini pomrejo v kloštirih, do nedavna neznana hči zapusti moža in edina dočaka vnuke. Dva pravnuka zblaznita in končata v zavetišču. Rod slavnega kranjskega polihistorja z njima na Kranjskem ugasne. Nadaljuje se na Štajerskem, kjer tretji pravnik, edini up za nadaljevanje rodbine, s svojo družino skorajda konča pod ruševinami grajskega poslopja. Valvasorjevo štajersko potomstvo se povečini zapiše uniformi, sčasoma popolnoma pozabi na slavnega prednika in se proslavi z lastnimi dejanji. Zadnjega potomca na slovenskih tleh okrutno umorijo, današnji potomci pa so razseljeni po širnem svetu.«

Ko bi Janez Vajkard Valvasor lahko videl v prihodnost, bi najbrž s podobnimi besedami uvedel nikoli napisano poglavje o svojem potomstvu. Temu bi dodal, da smo šele dobrih tristo let po njegovi smrti odkrili, da ni imel le številnih otrok, ampak tudi vnuke, in izsledili njegove še živeče potomce, ki pa ne znajo več »kranjsko«.

Valvasorjev rod je bil namreč doslej malo obravnavan in je ostajal takorekoč neraziskan. Edina izvirna objavljena pregleda polihistorjevih prednikov in sorodnikov sta dve strnjeni genealogiji rodbine Valvasor iz desetletja pred in po letu 1900, prva Wittingova in druga Radicseva,¹ ki pa se obe ustavita že pri prvi generaciji polihistorjevih potomcev in niti pri tej ne ponujata veliko več podatkov, kot jih je v Slavi vojvodine Kranjske objavil Janez Vajkard sam. Njegove vnuke in pravnuke, ki so vsi nosili že drugačne priimke, tako najdemo raztresene le po objavljenih in neobjavljenih rodovnikih rodbin njihovih plemiških očetov. In ker Valvasorjevih potomcev ni nihče sistematično zasledoval, je Peter Radics svojo monografijo o polihistorju pred slabim stoletjem (1910) lahko sklenil samo s pavšalno oceno svojega sodobnika, plemiškega genealoga Ludwiga Schiviza von Schivizhoffna: »Teh, v katerih se pretaka valvasorska kri, ne samo pisca Slave vojvodine Kranjske, je za celo legijo!«² V resnici bi bila takšna trditev v začetku 20. stoletja težko resnična, tudi če bi upoštevali celotno potencialno potomstvo začetnika kranjskih Valvasorjev, polihistorjevega deda Hieronima. Toliko manj bi seveda veljala za neposredne potomce Janeza Vajkarda, za katere Schiviz von Schivizhoffen sploh ni vedel, čeprav je za prenekaterega objavil rodoslovne podatke v svojih pregledih kranjskega in graškega plemstva.³

Če torej ni verjetno, da bi bilo celotno Valvasorjevo krvno sorodstvo številčno res primerljivo z legijo, pa bi se samo tistih potomcev kranjskega polihistorja, ki so oblekli vojaško uniformo, skozi stoletja vendarle nabralo skorajda za vod. Kot bomo videli, je bilo v drugi polovici 18. stoletja v aktivni častniški službi kar pet njegovih pravnukov, bratov Dienerspergov s štajerske Ponikve, od katerih je eden v času Napoleonovih vojn dosegel celo visoki čin avstrijskega »feldmaršallajtnanta«. Mnogi Valvasorjevi večkratni pravnuki so se zapisali ofirciski karieri tudi pozneje, vse do druge polovice 20. stoletja. Tako je cvet mladosti v različnih uniformah tretjega rajha pobrala druga svetovna vojna. Toda med zadnjimi in njihovim znamenitim kranjskim prednikom, za katerega daljni potomci sploh niso vedeli, je minilo četrto tisočletje, zato pojdemo po vrsti.

Za izhodišče naj služi naslednja preglednica, ki podaja rodoslovne in druge osebne podatke ožje družine Janeza Vajkarda Valvasorja – njega samega, njegovih dveh žena in trinajstih otrok iz obeh zakonov.⁴

¹ J. B. WITTING, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«. Neue Folge IV. Wien 1894, 142–145; P. RADICS, Johann Weikhard Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor, Laibach: Verlag der Krainischen Sparkasse 1910, 343–350.

² »Die Anzahl derer, in denen valvasorisches Blut, nicht nur jenes des Verfassers der »Ehre des Herzogtums Krain« fließt, ist Legion!« (P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 350).

³ L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. Görz: Selbstverlag 1905; ISTI, Der Adel in den Matriken der Stadt Graz. Graz: Eigentum und Verlag von Lydia Schiviz von Schivizhoffen geb. Haas von Bingen 1909.

⁴ Podatki o rojstvih in krstih: J. W. VALVASOR, Die Ehre deß Hertzogthums Crain, Laybach 1689, IX. Buch, 109; Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL), ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1638–1643, R 1643–1653, R 1653–1664; NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji: R 1665–1674, R 1674–1688; NŠAL, ŽA Krško, R 1670–1729. – Podatki o porokah: NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, P 1660–1720; A. KASPRET, Ženitni dogovor Ivana Vajkarda Valvasorja z Ano Maksimilo baronico Zečker dne 20. juli. 1687. I. V: Časopis za zgodovino in narodopisje I (1904), 186–189; Arhiv Republike Slovenije (= ARS), AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani (= Zap. inv.), šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4; prav tam, šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724, str. 42–43; L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. Görz: Selbstverlag 1905, 337. – Podatki o smrtih in

Kratice: r. = rojen/a, k. = krščen/a, p. = poročen/a, vst. = vstop v samostan, posv. = duhovniško posvečenje, u. = umrl/a, pok. = pokopan/a.			
Ime (in starši)	rojstvo in krst	poroka, vstop v samostan in duhovniško posvečenje	smrt in pokop
Janez Vajkard (baron) Valvasor oče: Jernej pl. Valvasor mati: Ana Marija roj. baronica Ravbar	k. 28. 5. 1641 v Ljubljani	poročen dvakrat (gl. pri obeh ženah)	u. pred 16. 11. 1693 v Krškem pok. na Mediji ali v Krškem
1. žena: Ana Rozina pl. Graffenweger oče: Baltazar pl. Graffenweger mati: Ana Marija roj. pl. Scharffenegk	k. 11. 10. 1658 v Ljubljani	p. 10. 7. 1672 v Šmartnem pri Litiji	u. 25. 4. 1687 pok. na Mediji
Otroci iz 1. zakona:			
1) Marija Sidonija	r. 16. 4. 1674 na Bogenšperku k. 29. 4. 1674 v Šmartnem pri Litiji	–	u. 17. 7. 1676 pok. na Mediji
2) Maksimila Kordula	r. 10. 4. 1675 neznankje	–	u. 13. 6. 1677 pok. na Mediji
3) Ana Terezija	r. 15. 2. 1677 neznankje	–	u. 27. 11. 1681 pok. na Mediji
4) Ivana Rozina (Johana) por. Scarlichi	r. 11. 6. 1678 neznankje	p. 9. 11. 1705 na Svibnem, mož: Franc Ludvik pl. Scarlichi (pred 1670 – pred 1732)	u. v Velesovem pok. 9. 3. 1748 prav tam
5) Volfgang Vajkard (franciškan p. Alojzij)	r. 25. 9. 1679 na Bogenšperku k. 2. 10. 1679 v Šmartnem pri Litiji	franciškan vst. 11. 8. 1697 v Nazarjah posv. 17. 5. 1704 v Zagrebu	u. 10. 12. 1737 v Samoboru pok. prav tam
6) Janez Gotlieb	r. 16. 7. 1681 neznankje	–	u. 4. 3. 1687 pok. na Mediji

pokopih: J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v isti opombi zgoraj) IX, 109; Arhiv frančiškanskega samostana v Novem mestu (= AFS NM), Necrologium Provinciae, fol. X. Decembris, fol. XXIX. Aprilis; J. MLINARIČ, Kostanjeviška opatija 1234–1786. Kostanjevica na Krki : Galerija Božidar Jakac 1987, 516; NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1735–1770; A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu. Novo mesto : Frančiškanski samostan Novo mesto 1937, 28 in 29; P. RADICS, Valvasor-Studien I. Aus dem Archive der Pfarre St. Martin bei Littai. V: Laibacher Zeitung 114 (1895), 1426; ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, enota XV. – Podatki o posvetitvah duhovnikov: Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (= NAZ), Prot. varia 9a, str. 186, 208. – V glavnem besedilu gl. vire o smrti in pokopu Janeza Vajkarda in njegove druge žene, o njegovih zetih ter o vstopih sinov v samostane.

7) Janez Ludvik (frančiški p. Donat)	r. 18. 4. 1683 na Bogenšperku k. 21. 4. 1683 v Šmartnem pri Litiji	frančiški vst. 7. 8. 1701 v Nazarjah posv. po 29. 5. 1706 neznankje	u. 29. 4. 1752 v Kamniku pok. prav tam
8) Janez Volf Engelbreht (cistercijan p. Štefan)	r. 25. 7. 1684 neznankje	cistercijan vst. marca 1705 posv. 23. 2. 1709 v Zagrebu	u. 21. 12. 1752 v Kostanjevici pok. prav tam
9) Franc Jožef	r. 13. 6. 1686 neznankje	–	u. 14. 3. 1687 pok. na Mediji
2. žena: Ana Maksimila baronica Zetschker oče: Franc Erazem baron Zetschker mati: Marija Sidonija roj. grofica Tattenbach očim: Janez Jurij pl. Wernegk	r. najpozneje leta 1663, verjetno na Novem gradu v Jablanici	1. p. 20. 7. 1687 na Vrhovem pri Šentjerneju 2. p. 28. 8. 1699 verjetno na Gracarjevem turnu, 2. mož: Janez Herbard pl. Buset († 1724)	u. med 5. 5. 1713 in 19. 4. 1716 na Gracarjevem turnu, pok. v Šentjerneju ali Novem mestu
Otroci iz 2. zakona:			
1) Katarina Frančiška por. baronica Jurič	r. 28. 4. 1688 neznankje	p. 2. 2. 1704 na Gracarjevem turnu, mož: Adam Sigfrid baron Jurič (1683–1741)	u. 12. 6. 1747 v Ljubljani pok. 17. 6. 1747 v Novem mestu
2) Regina Konstancija por. Wernegk in Dienersperg	r. 1689–1692 neznankje	1. p. 28. 5. 1707 na Gracarjevem turnu, mož: Janez Lovrenc pl. Wernegk († 1710) 2. p. 28. 5. 1711 na Volavčah, mož: Volf Sigmund pl. Dienersperg (ok. 1669–1751)	u. 19. 1. 1755 v Novem mestu pok. prav tam
3) hči N.	r. 1689–1692 neznankje	–	u. 28. 1. neznanega leta (1690–1692) pok. v Šmartnem pri Litiji
4) Franc Engelbert	k. 15. 4. 1693 v Krškem	–	u. pred 1716, verjetno kmalu po 15. 4. 1693 v Krškem

Brez Valvasorjevega rodovnika v Slavi vojvodine Kranjske⁵ bi bilo védenje o njegovi ožji družini precej osiromašeno. V krstnih matičnih knjigah župnij Šmartno pri Litiji in Krško so namreč dokumentirani le krsti štirih otrok, kar zelo verjetno kaže, da se je večina rodila na

⁵ J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) IX, 109.

očetovih potovanjih, na katerih sta ga spremljali obe ženi.⁶ Tako se je tudi lahko pripetilo, da so raziskovalci Valvasorjevega življenja prezrli pomembno dejstvo – obstoj še ene hčerke, ki je kranjskemu polihistorju edina dala pravnuke in potomstvo do današnjih dni, rodila pa se je neznankje že po izidu Slave.

Ko Valvasor v IX. knjigi Slave ne bi objavil rodoslovnih podatkov svojih sinov in hčera, rojenih do leta 1689, za štiri od petih dotlej umrlih otrok zagotovo ne bi vedeli, tako kot ne poznamo imena zgodaj umrle hčerke iz drugega zakona, sicer edine, ki so jo pokopali v Šmartnem pri Litiji.⁷ Tudi kraj pokopa preostalih petih, umrlih na Bogenšperku, bi ostal neznan, če o njem ne bi spregovoril polihistor sam pri opisu gradu Medija.⁸ Od te peterice bi poznali zgolj njegovo najstarejšo hčerko, ker je bila krščena v domači župnijski cerkvi v Šmartnem pri Litiji.⁹ Janez Vajkard Valvasor je torej doživel smrt šestih ali skoraj polovice potomcev prve generacije, kolikor ni preživel tudi sedmega, svojega najmlajšega, že v Krškem rojenega sina. Ta zanesljivo ni odrasel, saj bi ga v nasprotnem srečali vsaj v zvezi z dediščino njegove matere, pri kateri je prišlo na dan tudi ime tako dolgo prezrte hčerke Regine Konstancije.¹⁰

Kot bomo videli, so bile življenjske poti tistih šestih Valvasorjevih otrok, ki so preživelih otroštvo, različne, a ob izteku življenja podobne; nihče od šestih namreč ni umrl na lastnem domu, obdan s svojimi domačimi. Sinovi so tako ali tako že v zgodnjih letih odšli zdoma in postali redovniki, potem ko so še kot otroci ostali brez obeh staršev. Pomrli so v starosti 59, 68 in 69 let za samostanskimi zidovi, v okolju, ki so ga že od mladih nog najbolj poznali in je bilo najbolj »njihovo«. Nasprotno so se vse tri hčerke poročile, a so nazadnje kot vdove druga za drugo iskale zatočišča pri tujih ljudeh, prvi dve v samostanih, najmlajša pa v plačani oskrbi. V povprečju so umrle malce mlajše od bratov oziroma polbratov, saj so dočakale 59, okoli 65 in 70 let. Sicer pa so se življenjske poti kar petih od Valvasorjevih šestih odraslih otrok sklenile v samostanih, četudi hčerki nista bili redovnici, temveč zadnjih nekaj let samo samostanski varovanki. Bržčas je pred smrtjo občutila še največ domačnosti najstarejša Ivana Rozina pl. Scarlichi, umrla pri velesovskih dominikankah, kjer je živela s svojo hčerko in kjer je bil spovednik njen brat frančiškan p. Donat Valvasor. Vseh šest polihistorjevih odraslih otrok je torej po letih preživelo očeta, umrlega v 53. letu starosti, a v nekaterih drugih potezah »zvesto« sledilo njegovi usodi. Nihče ni umrl v izobilju, nihče, kot že rečeno, na lastnem domu ali pri svojcih, vsaj vse tri hčerke pa so malo pred smrtjo zamenjale bivališče in preminile v »začasnem« domu, prav tako kot nekoč Janez Vajkard v Krškem.

I. Polihistorjevi trije sinovi – redovniki

Usode Valvasorjevih treh sinov – redovnikov so bile vsaj v osnovi dovolj znane že doslej in jih kaže zgolj dopolniti z novimi objavljenimi in še neobjavljenimi podatki. S sinovi se sicer ni nihče ukvarjal zaradi njih samih, kajti po dosežkih se niti približno niso mogli meriti z očetom. Njihove življenjske poti so zato v podrobnostih dolgo ostale neraziskane. Tako še v Reispovi monografiji o Valvasorju iz leta 1983 pogrešamo celo datuma in kraja smrti prvega in tretjega sina,¹¹ saj so bili ti podatki prvič objavljeni pozneje.

⁶ B. GOLEC, Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. V: Zgodovinski časopis 61 (2007), 314–316, 320–322.

⁷ B. GOLEC, Neznano in presenetljivo (kot v op. 6) 314.

⁸ B. GOLEC, Neznano in presenetljivo (kot v op. 6) 317–318; J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) XI, 164.

⁹ B. GOLEC, Neznano in presenetljivo (kot v op. 6) 314.

¹⁰ B. GOLEC, Neznano in presenetljivo (kot v op. 6) 357, 358, 360.

¹¹ Prim. B. REISP, Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor, Ljubljana : Mladinska knjiga 1983, 267.

O najstarejšem **Volfangu Vajkardu Valvasorju**, rojenem 25. septembra 1679 na Bogenšperku, je znano, da je star dvanajst let leta 1691 vstopil v ljubljansko jezuitsko latinsko šolo (gimnazijo).¹² Z redovnim imenom **Alojzij** je pri osemnajstih 11. avgusta 1697 postal frančiškan v Nazarjah, noviciatni hiši hrvaško-kranjske province.¹³ Že naslednje leto je tam kot novic resno zbolel in zato celo napisal oporoko, s katero je svoje premoženje in 800 goldinarjev gotovine volil bratoma, skrbniku stricu Janezu Jožefu Graffenwegerju in nazarskemu samostanu.¹⁴ Po okrevanju, ki ni trajalo tako malo časa,¹⁵ najdemo Alojzija v Ljubljani, kjer je 24. septembra 1701 prejel tonsuro in štiri nižje redove ter bil 11. marca naslednje leto posvečen v subdiakona.¹⁶ V Ljubljani je končal tudi filozofski in teološki študij, nato pa še študij moralke v samostanu v Karlovcu. Od tam je 19. avgusta 1703, malo pred dopolnjenim 24 letom, prosil tamkajšnjega krajevnega ordinarija, zagrebškega škofa, za predčasno diakonsko in mašniško posvečenje. V prošnji se je skliceval na očetovo dobroto do zagrebške škofije, zlasti s tem ko naj bi ji njegov oče prostovoljno poklonil svojo knjižnico.¹⁷ Škof se je držal predpisov in je Alojziji prošnji ugodil šele naslednje leto. 3. maja 1704, je bil Alojzij v Zagrebu posvečen v diakona in takoj zatem, 17. maja, v duhovnika.¹⁸ Svoje nadaljnje redovniško in duhovniško življenje je preživel na Kranjskem, Goriškem, Štajerskem in Hrvaškem, skoraj v vseh samostanih frančiškanske province sv. Križa.¹⁹ Njegovo pot po duhovniški posvetitvi je mogoče precej natančno rekonstruirati po provincialnih protokolih in Faidigovi zgodovini province.²⁰ Kje se je zadrževal, tako ne vemo samo za nekaj let, kadar ni opravljal nobene službe, medtem

¹² V letih 1692 in 1693 je omenjen v »Historia Seminarii Labacensis« kot učenec »druge latinske šole« in gojenec jezuitskega kolegija (Ž. ČRNIVEC (ur.), Ljubljanski klasiki 1563–1965. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1951–1958) 1999, 126; prim. P. RADICS, Johann Weikhard, (kot v op. 1) 81).

¹³ AFS NM, Tyrocinium Seraphicum Siue Liber Indultionis Fratrum 1656–1753, str. 20. – Nazarski samostan je bil namenjen noviciatu od leta 1686 do 1781 ter ponovno od 1827 dalje (A. TOMINEC, Pregled zgodovine frančiškanov med Slovenci. V: Cvetje z vrto sv. Frančiška XXXIV (1927), 50). – V literaturi se ponavlja zmotna trditev I. Vrhovnika, da je Volfgang Vajkard kot novic vstopil v frančiškanski samostan v Karlovcu (I. VRHOVNIK, Kako je prišla Valvasorjeva knjižnica v Zagreb? V: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo IX (1928), 108; prim. B. REISP, Kranjski polihistor (kot v op. 11) 266). Vrhovnik se je skliceval na objavljeno Alojzijevo pismo zagrebškemu škofu Martinu Brajkoviću, v katerem pa Alojzij pravi, da je v Karlovcu končal moralno šolo po končanem filozofskem in teološkem študiju v Ljubljani (VRHOVNIK, Kako je prišla (kot v isti opombi zgoraj) 109).

¹⁴ ARS, AS 308, Zbirka testamentov deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–7, 21. 7. 1698. Oporoka je ena redkih, pisanih v latinščini. Potrdil jo je gvardijan Vincenc Lampretič, za izvršitelja je oporočnik imenoval svojega skrbnika Janeza Jožefa Graffenwegerja, ki bi mu pripadla tudi glavnina zapuščine – 400 goldinarjev in premoženje, brata bi si razdelila 300 goldinarjev, 100 goldinarjev pa bi ostalo nazarskemu samostanu. Zanimivo, da se mladi frater v oporoki ni spomnil sestre, ki ji je bilo takrat dvajset let in je neomogućena še živela pod stričevim skrbništvom. O usodi oporoke vemo le to, da jo je skrbnik stric Graffenweger 31. januarja 1699 predložil kranjski deželni pravdi, ki mu je priznala dedovanje in izvršiteljstvo oporoke (ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. št. 16, protokoli 1698–1701, fol. 104). Da bi bila oporoka, deponirana pri deželni pravdi v Ljubljani, kakor koli upoštevana, ko je Alojzij skoraj štiri desetletja pozneje res umrl, je malo verjetno. Arhivski fond ograjnega sodišča je sicer prav za čas njegove smrti pomanjkljiv, saj so ohranjeni le protokoli dvorne pravde (prav tam, knj. št. 22, protokoli dvorne pravde 1722–1744).

¹⁵ Glede na to, da je skrbnik Graffenweger sodišču predložil oporoko skoraj pol leta po njenem nastanku, bi bila takrat še lahko aktualna, toda namesto nečaka je čez dobro leto umrl stric.

¹⁶ NŠAL, Zapuščine duhovnikov, fasc. 383, Zapuščina Franc Pokorn, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, s. p., pola med str. 272 in 273.

¹⁷ I. VRHOVNIK, Kako je prišla (kot v op. 13) 108, 109 (objava pisma, Karlovac, 19. avgusta 1703). Alojzij je škofa Martina Brajkovića prosil, da bi ga posvetil v kvartnem tednu meseca septembra, tri dni pred dopolnjenim 24 letom kot zahtevanim pogojem za mašništvo.

¹⁸ Nadbiskupski arhiv v Zagrebu (= NAZ), Prot. varia 9a, str. 184, 186. – Za vse podatke iz knjige posvečenj se iskreno zahvaljujem arhivarju g. Stjepanu Razumu.

¹⁹ Do leta 1708 se je provinca imenovala še Bosensko-hrvaška, nato pa Hrvaško-kranjska provinca sv. Križa (A. TOMINEC, Pregled zgodovine frančiškanov med Slovenci. V: Cvetje z vrto sv. Frančiška XXXIII (1926), 39).

²⁰ Za kopije provincialnih protokolov in Faidigove kronike ter strokovno pomoč se iskreno zahvaljujem kolegu Jožetu Škofljancu iz Arhiva Republike Slovenije.

ko sta bili doslej znani le njegova služba gvardijana v hrvaškem Brdovcu (1725)²¹ in smrt v Samoboru (1737).²² Pater Alojzij se je zelo veliko selil, saj v istem samostanu ni nikoli ostal več kakor štiri leta. Poleg tega je opravljal različne službe, od rednega prek nedeljskega in prazničnega pridigarja, spovednika redovnic, slovenskega pridigarja na Trsatu in nemškega v Karlovcu do gvardijana treh samostanov, v Klanjcu, Brdovcu in Brežicah. Izmenično ga srečujemo v naslednjih redovnih hišah, v nekaterih po večkrat: takoj po posvetitvi v Brežicah (1705 in 1706), nato v Ljubljani (1707 in 1708), ponovno v Brežicah (1709 in 1710), Nazarjah (1711), na Sveti gori pri Gorici (1712), na Trsatu (1713), v Kamniku (1715 in 1716), drugič v Ljubljani (1717, 1718, 1719), v Klanjcu (1720 kot gvardijan), Karlovcu (1721), tretjič v Ljubljani (1722), drugič v Brdovcu (1723 in 1724 kot gvardijan), v Samoboru (1725), tretjič v Brežicah (1729 kot gvardijan), kjer je naslednje leto začel graditi nov samostan, nato vnovič v Klanjcu (1730 kot gvardijan), v Novem mestu (1732, 1733, 1734, 1735) in slednjič v Kotarih pri Samoboru (1736).²³ Od tod je isto ali naslednje leto spet odšel v bližnji Samobor in tam po 40 letih redovništva preminil 10. decembra 1737, star 58 let.²⁴ Čeprav ni bil najstarejši od odrastlih otrok Janeza Vajkarda, je umrl prvi in tudi med vsemi živel najkrajše življenje. A pomembnejša je naslednja ugotovitev, ki sicer ni nova: pater Alojzij Valvasor se je edini od polihistorjevih sinov udeleževal tudi kot pisec. Že leta 1715, ko mu je bilo 36 let, ga Janez Gregor Dolničar v bibliografiji kranjskih piscev označuje kot učenega in pobožnega redovnika, vendar je njegov opus nabožnih del ostal v rokopisih in danes razen po naslovih ni znan.²⁵ Če torej ne bi šlo za sina Janeza Vajkarda, najbrž sploh ne bi bil uvrščen v moderne biografske leksikone in preglede.

V frančiškanski red mu je sledil štiri leta mlajši brat **Janez Ludvik Valvasor**, rojen na Bogenšperku 18. aprila 1683, nekako od leta 1695 tudi sam učenec jezuitske šole v Ljubljani.²⁶ Tako kot starejši brat je z osemnajstimi leti, natančneje 7. avgusta 1701, vstopil v noviciatni samostan Nazarje in dobil redovno ime **Donat**.²⁷ Subdiakon in diakon je postal 27. februarja oziroma 29. maja 1706 v Ljubljani,²⁸ ni pa bilo mogoče ugotoviti, kam je šel po mašniško

²¹ Prim. B. REISP, Kranjski polihistor (kot v op. 11) 267.

²² Gesli v: Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga Táborska – Žvanut. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1980–1991 (odslej SBL IV), 345; K. BAČER, Gradivo za dolenski biografski leksikon. Novo mesto : Knjižnica Mirana Jarca 2004, 312.

²³ Frančiškanski provincialni arhiv Ljubljana (= FPAL), Provincialni protokoli, zv. 1, str. 349, 358, 368, 389, 405, 416, 423, 427, 432, 449, 458, 468, 477, 529. 540, 547, 551, 561, 574, 590, 648, 688, 730, 735, 752, 795, 834. – Omemba v Brežicah 1709 tudi po: AFS NM, Kanonska vizitacija hrvaško-kranjske frančiškanske province »In Nomine dei Amen«, Nazaret, 6. 7. 1709. – Omemba kot pridigarja mekinjskim klarisam 1715 in 1716 v: Knjižnica frančiškanskega samostana v Ljubljani (= KFS LJ), Faidiga, Bosnia Seraphica seu Chronologico-Historica descriptio Provinciae Bosnae dein Bosnae Croatiae nunc Prov. S. Crucis Croatiae Carnioliae Ordinis Minorum S. Francisci scrittoris observantiae nuncupatae, 1777, fol. 1204. – O začetku gradnje novega brežiškega samostana v času njegovega gvardijanstva: prav tam, fol. 1147, 1136; A. TOMINEC, Pregled zgodovine (kot v op. 13) 52. – O pridigarski službi v Novem mestu tudi: AFS NM, Discretorium Conventus 1732–1752–1769, str. 1–10. – Funkcijo gvardijana v Brdovcu, Klanjcu in Brežicah navaja tudi: KFS LJ, Faidiga, Bosnia Seraphica (kot v isti opombi zgoraj), fol. 990, 1020 in 1147. – Patra Alojzija ne srečamo samo v treh obrobnihi samostanih (Pazin, Jaska, Senj) od skupno 15 redovnih hiš, kolikor jih je provinca sv. Križa štela od druge polovice 17. stoletja do leta 1783 (o tem A. TOMINEC, Pregled zgodovine (kot v op. 19) 39).

²⁴ Nekrologij in katalog hrvaško-kranjske frančiškanske province navajata, da je bil gvardijan in vikar, 40 let redovnik in star 58 let (AFS NM, Necrologium Provinciae, fol. X. Decembris; Catalogus priori, str. 563).

²⁵ Geslo v: SBL IV (kot v op. 22) 345; B. REISP, Kranjski polihistor (kot v op. 11) 266–267.

²⁶ V zgodovini ljubljanskega seminarja naj bi bil prvič naveden leta 1695, a ga v sami objavi vira ni, temveč le v kazalu (Ž. ČRNIVEC (ur.), Ljubljanski klasiki (kot v op. 12) 257). Leta 1698 se omenja kot dijak četrte latinske šole in naslednje leto v peti šoli (prav tam, 134 in 136; prim. tudi P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 82).

²⁷ AFS NM, Tyrocinium Seraphicum Siue Liber Indultionis Fratrum 1656–1753, str. 22.

²⁸ NŠAL, ŠAL (= Škofijski arhiv Ljubljana), Škofijski protokoli, fasc. 12, knj. 23, škofijski protokoli 1704–1706, str. 319 in 371. Prim. NŠAL, Zapuščine duhovnikov, fasc. 383, Zapuščina Franc Pokorn, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, s. p., pola med str. 272 in 273.

posvečenje.²⁹ Tudi, kakšna je bila Donatova redovniška in duhovniška pot, ni ugotovljeno tako natančno kot za njegovega starejšega brata. Donatovo ime se namreč v frančiškanskih provincialnih protokolih dolgo ne pojavlja, ker do svojega štiridesetega leta ni opravljal nikakršne pastoralne ali vodstvene službe.³⁰ Protokoli ga prvič omenjajo šele leta 1723 kot spovednika v Kamniku, ne vemo pa, kje vse je bival dotlej. Drugače kot brat in večina drugih frančiškanov je nato vse do smrti ostal v istem, kamniškem samostanu, kjer ga redno srečujemo kot spovednika mekinjskih klaris in velesovskih dominikank, leta 1728 in 1729 hkrati tudi kot gvardijana samostana.³¹ Njegovo dolgoletno spovedniško službo in čas njenega nastopa potrjuje provincialni nekrologij, po katerem je kot spovednik redovnic obeh samostanov deloval celih trideset let.³² Umrli je 29. aprila 1752 v Kamniku,³³ kjer je v kripti tamkajšnje samostanske cerkve tudi pokopan. Ob smrti mu je bilo dobrih 69 let in je od treh Valvasorjevih odrastlih sinov živel najdlje. V nasprotju s starejšim bratom in redovnim sobratom Alojzijem se je najbrž bolje znašel v pastori kakor v znanosti. A kaže, da je bil ljubitelj knjig, saj se je po njem nekoč imenovala knjižnica kamniškega frančiškega samostana.³⁴ Nedvomno je prav Donat posredoval, da sta prišli v velesovski samostan živeti njegova sestra Ivana Rozina pl. Scarlichi in nečakinja Ana Sibila (Ivana), ki sta tam tudi umrli.³⁵

Tretji polihistorjev sin **Janez Volf Engelbreht**, rojen 25. julija 1684, si je kot cistercijan pater **Štefan** izbral nekoliko drugačno, strožje redovniško življenje od obeh starejših bratov. Zdi se, da je bil tudi po naravi resnejši in duhovno bolj poglobljen. Po jezuitski gimnaziji v Ljubljani, kjer ga najdemo v letih 1698 in 1699 skupaj z leto dni starejšim bratom Janezom Ludvikom,³⁶ je leta 1703 omenjen kot »logicus« na graškem liceju.³⁷ Glede na navedbo o preživelih redovniški dobi je postal cistercijan meseca marca 1705.³⁸ Duhovniško pot pa je tako kot Janez Ludvik začel v Zagrebu, kjer je konec leta 1708 prejel subdiakonot in diakonat³⁹ in bil

²⁹ V ljubljanskih škofijskih protokolih za obdobje 1706 do 1718 njegovega imena ni med posvečenimi duhovniki, vendar za leti 1709 in 1710 tudi ni nikakršnih podatkov o posvečenjih (NŠAL, ŠAL, Škofijski protokoli, fasc. 12, 13, 14). Donat ni bil posvečen v Zagrebu (NAZ, Prot. varia 9a) niti ne med letoma 1706 in 1710 v Vidmu (dopis Nadškofijskega arhiva v Vidmu avtorju 29. januarja 2008). Tja bi lahko šel po posvečenje k svojemu krajevnemu ordinariju, oglejskemu patriarhu. Ta je bil namreč krajevni škof tako Donatove rodne župnije Šmartno, kakor tudi župnije Kamnik, kjer je Donat pozneje deloval.

³⁰ Zanesljivo je bil ves ta čas frančiškan, saj so mu ob smrti 1752 pripisali 51 let redovništva (AFS NM, Necrologium Provinciae, fol. XXIX. Aprilis; Catalogus priori, str. 728; prim. tudi P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 82).

³¹ FPAL, Provincialni protokoli, zv. 1, str. 561, 573, 589, 598, 622, 634, 649, 659, 670, 688, 735, 752, 834; zv. 2, str. 142, 199, 223, 237, 262, 284, 301, 427, 501, 526, 575. – V protokolih je kot gvardijan omenjen samo ob zasedanju vodstva province 1728 (prav tam, zv. 1, str. 634), po Faidigovi zgodovini pa je bil na tem mestu tudi naslednje leto (KFS LJ, Faidiga, Bosnia Seraphica, fol. 889), kar je glede na enoletno trajanje mandata vsekakor točno.

³² AFS NM, Necrologium Provinciae, fol. XXIX. Aprilis.

³³ Prav tam; AFS NM, Catalogus priori, str. 728. Podatek o njegovi smrti je P. Radics dobil iz nekrologija frančiškega samostana v Kamniku (P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 82; po njem tudi: B. REISP, Kranjski polihistor (kot v op. 11) 267). Pokop ni vpisan v kamniško mrliško matično knjigo, ker frančiškanov v tem času vanjo niso vpisovali (NŠAL, ŽA Kamnik, M 1747–1765).

³⁴ Na podatek o knjižnici na stalni razstavi v kamniškem frančiškanskem samostanu me je prva opozorila kolegica Metoda Kemperl, za kar se ji iskreno zahvaljujem. O knjižnici za zdaj ni znanega skoraj ničesar; o njenem poimenovanju po patru Donatu naj bi pričal neki dokument, nastal šele v letih po 2. svetovni vojni (po informacijah prokuratorja g. Ignaca Navernika 23. februarja 2007 in p. Ernesta Žižmonda 24. februarja 2007).

³⁵ NŠAL, ŽA Velesovo, M 1745–1802, str. 2, 49.

³⁶ Ž. ČRNIVEC (ur.), Ljubljanski klasiki (kot v op. 12) 134 in 136. Pri Volfgangu Vajkardu je osebno ime obkrajšano deloma napačno kot Joannes Wolffgangus.

³⁷ J. ANDRITSCH, Die Matrikeln der Universität Graz 1663–1710, Band 3, Graz : Akademische Druck- u. Verlagsanstalt 1987, 173; prim. tudi P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 82.

³⁸ Ob smrti 21. decembra 1752 naj bi imel za seboj 47 let in 9 mesecev redovništva ter 43 let in 9 mesecev duhovništva (J. MLINARIČ, Kostanjeviška opatija (kot v op. 4) 516).

³⁹ NAZ, Prot. varia 9a, str. 207; prim. tudi J. MLINARIČ, Kostanjeviška opatija (kot v op. 4) 516.

tam 23. februarja 1709 posvečen tudi v duhovnika.⁴⁰ Ni dvoma, da je v cistercijanski red vstopil v Kostanjevici, kjer je najverjetneje ostal brez prekinitve vse svoje redovno življenje. Leta 1708 je namreč pri prejemu prvih dveh redov posvečenja že naveden kot kostanjeviški cistercijan, najpozneje omenjenega leta, če ne že 1705, pa je prišel v varstvo tamkajšnjega opata Friderika (1703–1708) tisti del zapuščine Janeza Vajkarda Valvasorja, ki je pripadel njegovim otrokom iz prvega zakona.⁴¹ O Štefanu vemo na splošno zelo malo zaradi slabo ohranjenih cistercijanskih virov in ker v samostanu ni opravljal vidnejših funkcij. V Kostanjevici ga srečujemo kot redovnega duhovnika v času manjših zapletov pri delitvi očetove dediščine v letih 1712–1716,⁴² kot konventuala in zakristana pa leta 1723. Umrli je nenadne smrti 21. decembra 1752 v 69. letu starosti, zadet od kapi.⁴³

Kraji na Kranjskem, povezani z življenjem J. V. Valvasorja, njegovih dveh žena in potomcev

⁴⁰ NAZ, Prot. varia 9a, str. 208.

⁴¹ ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. št. 19, protokoli 1710–1714, fol. 327 (11. 1. 1712).

⁴² ARS, AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, knj. št. 19, protokoli 1710–1714, fol. 327 (11. 1. 1712), fol. 493 (11. 6. 1712), fol. 611 1/2 (24. 3. 1713), fol. 670 (1. 7. 1713), fol. 710 (11. 7. 1713), fol. 795–796 (5. 3. 1714); prav tam, knj. št. 20, protokoli 1714–1718, fol. 71 (24. 1. 1715), 489 (23. 6. 1716).

⁴³ Po biogramu v: J. MLINARIČ, *Kostanjeviška opatija* (kot v op. 4) 516. Navedba starosti ob smrti – 68 let, 4 mesece in 26 dni – je povsem točna, zato se je mogoče zanesti tudi na druga dva podatka, o trajanju redovništva in duhovništva. Glede na navedbe o starosti ter o preživetih redovniških in duhovniških letih, mesecih in dnevih je cistercijan postal meseca marca 1705, duhovnik pa marca 1709, kar se skoraj povsem ujema z znanim datumom posvečenja 23. februar 1709. – Četudi ne sodi v besedilo, naj pripomnim, da so se s tem Valvasorjevim sinom zanesljivo poznali predniki pisca tega prispevka po mamin strani, meščanska družina Kuntarič v ruralnem mestecu Kostanjevica. Pater Štefan je namreč v kostanjeviški cisterci zelo verjetno preživel vseh 47 let redovništva, moj šestkrat praded, usnjar Janez Kuntarič (ok. 1689–1769), pa je bil v tem času mestni svétnik in vsaj en mandat od 1740 do 1741 tudi mestni sodnik (kot tak omenjen v: NŠAL, *ŽA Kostanjevica*, P 1726–1770, 27. 11. 1741). Za njim sta kot mestna svétnika izpričana njegova sinova Janez (roj. pred 1723) in Anton Kuntarič (1724–1805), petkrat praded avtorja teh vrstic. Cistercijanski samostan in mestece z lastno župnijico, ki mu je cisterca nudila tudi duhovno oskrbo, sta sicer živela v nenehnih medsebojnih posestnih in drugih sporih (prim. J. MLINARIČ, *Kostanjeviška opatija* (kot v op. 4) 365, 384, 385, 400–401, 448–449, 459).

II. Valvasorjeve hčerke in njihovo potomstvo na Kranjskem

Drugače kakor z biografijami Valvasorjevih sinov se doslej ni prav nihče ukvarjal z usodami njegovih odrastlih hčerk, edinega upanja za nadaljevanje polihistorjevega rodu. Oba Valvasorjeva življenjepisca Radics in Reisp sta objavila zgolj podatka o poroki dveh hčera, medtem ko tretje hčerke sploh nista poznala. Ime Regine Konstancije, poročene Wernegk in Dienersperg, sicer ni bilo neznano, saj je doživelo objavo že konec 19. stoletja in bi ga torej moral zaslediti še Radics, ki to objavo celo citira (1910), enako kot 73 let pozneje Reisp (1983).⁴⁴ Rodovnik rodbine Valvasor, v katerem je navedenih tudi enajst otrok Janeza Vajkarda, manjka pa najmlajši, rojen že v Krškem, je namreč leta 1894 objavil Johann Baptist Witting v dunajski periodični publikaciji rodoslovnega društva »Adler«. Tu sicer pogrešamo podatek o vnovični možitvi Valvasorjeve vdove in datume smrti njegovih odrastlih otrok, zato pa so navedene vse štiri možitve treh hčera, čeprav le ena tudi z letnico.⁴⁵

Hčerke so pred oltar stopile druga za drugo dobro desetletje po Valvasorjevi smrti, med letoma 1704 in 1707, najmlajša ponovno leta 1711, vendar vse skupaj niso povile niti polovice toliko otrok, kot jih je imel v obeh zakonih njihov oče. Poleg tega je ena ostala brez potomstva in druga brez vnukov, tako da se je Valvasorjev rod nadaljeval le po dveh hčerah njegove najmlajše, doslej širši javnosti neznane hčerke.

Schematizirani rodovnik treh hčera Janeza Vajkarda Valvasorja

hči iz 1. zakona
Ivana Rozina
por. pl. Scarlich
3 vnuki
brez pravnukov

hči iz 2. zakona
Katarina Frančiška
por. baronica Jurič
brez vnukov

hči iz 2. zakona
Regina Konstancija
por. pl. Dienersperg
2 vnukinji
17 pravnukov
8 prapravnukov
potomstvo do danes

Zdi se, da je imela med vsemi Valvasorjevimi otroki najmanj »blagoslova« najstarejša **Ivana Rozina**, ki so jo klicali Johana in se je po navedbi v Slavi rodila 11. junija 1678.⁴⁶ Zgovorni sta že dejstvi, da je bila četrti, a hkrati prvi preživeli Valvasorjev otrok, za njo pa je v istem zakonu prišlo na svet pet fantov. Še ne devetletna je leta 1687 v nekaj tednih izgubila dva mlajša bratca in mater ter tri mesece pozneje dobila mačeho, ki je v kratkem času rodila vsaj štiri otroke. Kot najstarejša in za povrh dekle je Ivana Rozina zgodaj prevzela odgovornosti in bremena, kakršne gredo osirotelim prvorojenkam, četudi rojenim v plemiški družini. Pri petnajstih je ostala še brez očeta, prepuščena skrbništvu enega in nato drugega strica po materini strani. Kje je živela po smrti Janeza Vajkarda, ko sta za starejšim bratom odšla v šole še mlajša dva, ostaja neodgovorjeno,⁴⁷ tako kot tudi, kje se je zadrževala večji del

⁴⁴ B. REISP, Kranjski polihistor (kot v op. 11) 293, 340–341; P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 343; prim. B. GOLEC, Neznano in presenetljivo (kot v op. 6) 312–313. – Kot hčerko Janeza Vajkarda Valvasorja je Regino Konstancijo identificiral tudi Marko Štuhec, in sicer na podlagi Wernegkovega rodovnika; podatek je v drugem kontekstu, ne da bi ugotavljal, ali je bil že znan ali ne, navedel v svoji še neobjavljeni doktorski disertaciji iz leta 2000 (M. ŠTUHEC, Materialna kultura plemstva na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja (doktorska naloga, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino) Ljubljana 2000, 78).

⁴⁵ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 142–145. – Tu gre iskrena zahvala kolegu Mihi Preinfalku, ki mi je priskrbel kopije omenjene objave. Obenem se mu zahvaljujem za njegovo dejavno spremljanje nastajanja pričujoče razprave ter za vse druge koristne napotke in pomoč.

⁴⁶ J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) IX, 109.

⁴⁷ V krstnih knjigah župnij Šmartno pri Litiji in Vače pred poroko nikoli ne nastopa kot botra, kar pa še ne pomeni, da ni živela pri materinih bratih pl. Graffenwegerjih na Slatni (do njene prodaje 1692) in Knežiji (prim. NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, R 1693–1703; ŽA Vače, R 1689–1705).

svojega poznejšega življenja. Mladost je najverjetneje preživela pri stricu Janezu Jožefu pl. Graffenwegerju na Knežiji, saj sta se prav s Knežijo istovetila njena brata, ko sta študirala pri ljubljanskih jezuitih.⁴⁸ Dekle brez omembe vredne dote, ki si je moralo s tremi študirajočimi brati deliti skromno dediščino, pa še to ob mačehinem oporekanju, pri iskanju življenjskega sopotnika seveda ni imelo posebne perspektive. Ivana Rozina bržčas tudi zato ni stopila pred oltar tako mlada kot njeni dve mlajši polsestri. Šele ko ji je bilo 27 let, jo je vzel **Franc Ludvik pl. Scarlich**, vdovec s kopico otrok in tanko možnjo. V zakon jo je oddal najstarejši iz Valvasorjeve rodbine, bratranec Jurij Maksimilijan Valvasor (1658–1717), sin očetovega polbrata Janeza Karla in lastnik graščine Zavrh v bližini Dol pri Litiji. Poroka dne 9. novembra 1705 je bila zato vpisana v poročno matico župnije Svibno, bratranec je nastopil kot poročna priča,⁴⁹ vendar ni znano, ali se je Ivana Rozina prišla tja samo možit ali pa je pred možitvijo pri sorodniku na Zavrhu tudi živela.⁵⁰ Nemara jo je Jurij Maksimilijan res vzel k sebi, potem ko je leta 1700 umrl še drugi skrbnik Valvasorjevih otrok iz prvega zakona Janez Jožef Graffenweger.⁵¹ Nihče od otrok, niti najstarejša Ivana Rozina – Johana, stara 22 let, ob skrbnikovih smrti še ni bil polnoleten, njeni trije bratje pa so se medtem že razkropili po šolah in samostanih. Kakor koli, pri dogovarjanju za Johanino poroko je imel zanesljivo glavno besedo prav bratranec Jurij Maksimilijan Valvasor, kot završki graščak bližnji sosed Semeničev iz graščine Dole, iz družine katerih je izhajala prva soproga ženina pl. Scarlichija.⁵² Poleg Jurija Maksimilijana je v vlogi poročne priče, pomenljivo, nastopil Scarlichijev priženjeni sorodnik Franc pl. Semenič.⁵³

Johanin mož Franc Ludvik pl. Scarlich je moral biti od nje starejši vsaj osem let in je imel v prvem zakonu z Ano Maksimilo pl. Semenič sedem otrok.⁵⁴ Izhajal je sicer iz znane in ugledne rodbine,⁵⁵ to pa je bilo bolj ali manj tudi vse, saj je sam že v rosnih letih postal sirota po obubožanem očetu in je zgodaj izgubil še mater. Rodil se je med letoma 1660 in 1670, bliže zadnji letnici kot prvi, vendar očitno ne v očetovi graščini Stara Loka pri Škofji Loki.⁵⁶ To ne prav veliko posest je leta 1634 kupil njegov ded Julij († 1644), oče Franc Karel

⁴⁸ Ž. ČRNIVEC (ur.), *Ljubljanski klasiki* (kot v op. 12) 134.

⁴⁹ Podatek o poroki, vpisan v danes izgubljeno poročno matico župnije Svibno, je objavil L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel* (kot v op. 4) 337, vendar z bistveno napako, saj nevesto naslavlja kot vdovo, namesto kot hčerko Janeza Vajkarda Valvasorja, in s skrajšanim imenom Ana Rozina.

⁵⁰ V svibenskih krstnih maticah se pred poroko nikoli ne pojavi kot krstna botra (NŠAL, ŽA Svibno, R 1685–1701, R 1701–1713). Vsaj nekaj časa je bil njen skrbnik dr. Janez Jožef Wallich, ki se kot tak omenja v vlogi skrbnika Valvasorjevih otrok iz prvega zakona leta 1700, ob smrti prejšnjega skrbnika, strica Janeza Jožefa Graffenwegerja (P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 333).

⁵¹ V oporoki izraženo željo, naj ga pokopljejo v cerkvi sv. Nikolaja na Savi v župniji Vače (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. G 1–54 1/2, testament G–27, 1. 3. 1700), so udejanili že pet dni pozneje, 6. marca 1700 (NŠAL, ŽA Vače, M 1687–1723, s. p.). Knežijo je podedovala (njegova hči?) Marija Ana pl. Adlersfeld, v imenjsko knjigo sicer vpisana šele leta 1707 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 178).

⁵² O Semeničih na Dolah gl. J. W. VALVASOR, *Die Ehre* (kot v op. 4) XI, 573. – Jurij Maksimilijan je bil tudi eden od inventurnih komisarjev zapuščine dolskega graščaka Franca Vajkarda pl. Semeniča (ARS, AS 309, šk. 104, fasc. XXXXIII, S–94, februar 1710, str. 3, 34).

⁵³ L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel* (kot v op. 4) 337.

⁵⁴ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlich; AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlich.

⁵⁵ Korenine Scarlichijev so segale v dalmatinski Zadar, med kranjsko plemstvo so leta 1634 sprejeli njegovega deda Štefana Julija, najpomembnejši član rodbine pa je bil dedov brat Rajnald (Reinaldo) Scarlich, sprva tržaški in v letih 1630 do smrti 1640 ljubljanski škof (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlich; AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlich).

⁵⁶ Pri določitvi časa njegovega rojstva se je mogoče opreti predvsem na dva podatka. Prvič, njegov oče Franc Karel je umrl leta 1670 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlich), in drugič, Franc Ludvik je leta 1690 prvič postal oče (NŠAL, ŽA Škofja Loka, R 1688–1702, 2. 5. 1690). V Stari Loki je bila 3. aprila 1668 krščena samo njegova sestra Marija Terezija (NŠAL, ŽA Stara Loka, R 1651–1671), sam pa je prejkone prišel na svet v času, ko je bila posest Stara Loka zastavljena (o zastavitvi prim. P. BLAZNIK, Škofja Loka in loško gospodstvo (973–1803). Škofja Loka : Muzejsko društvo 1973, 328) in Scarlichijevi tu očitno niso prebivali. Vnovič omožena mati Marija

Scarlichi pa najprej zastavil in leta 1669, malo pred svojo smrtjo, prodal Janezu Pečaherju v zameno za hišo v bližnji Škofji Loki in pristavo pred mestom.⁵⁷ Plemičeva »degradacija« iz graščaka v lastnika dveh hiš v škofjeloškem mestu in majhne desetine⁵⁸ spominja na Valvasorjevo dobrih dvajset let pozneje, le da je bil Scarlichijev padec glede na izhodišče milejši. Tako je polihistorjev poznejši zet Franc Ludvik v otroških letih doživel nekaj podobnega kot njegova žena Johana Valvasor. Njuno otroštvo kaže poleg tega še več skupnih potez. Tudi Francu Ludviku je neposredno po »bankrotu« umrl oče, osem let pozneje je izgubil mater in slabih šest let zatem še očima, tako da je zaradi mladoletnosti, enako kot Johana, slejkoprej pristal pri skrbnikih. Oče Franc Karel pl. Scarlichi je preminil že leta 1670⁵⁹ in ga sin morda sploh ni poznal, ovdovela mati Marija Elizabeta roj. Juliani pa se je leto dni pozneje (1671) v domači Škofji Loki omožila z dr. Gabrijelom Lukančičem, tajnikom kranjskih deželnih stanov.⁶⁰ Njen drugi mož je izhajal iz premožne škofjeloške trgovsko-podjetniške družine, bil tudi sam podjeten,⁶¹ zapovrh izobražen, sin plemkinje in plemeniten s predikatom pl. Hertenfels.⁶² Zaradi uradniške službe pri deželnih stanovih je z družino v glavnem prebival v Ljubljani,⁶³ kjer je imel v lasti več velikih in donosnih hiš,⁶⁴ kupil pa je tudi nekoč Scarlichi-

Elizabeta Lukančič v svoji oporoki leta 1678 imenuje Franca Ludvika »sinček« (Söndl), kar kaže na njegovo mladost, neomemba sestre in morebitnih drugih sorojencev v materini oporoki pa priča, da je bil Franc Ludvik edini preživeli otrok svojih staršev (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 184, Lukančič, str. 300–302, testament Marije Elizabete Lukančič, 8. 4. 1678, prepis).

⁵⁷ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 101, fasc. XXXXII, S–40, 5. 6. 1670, str. 11–12; prim. P. BLAZNIK, Škofja Loka, (kot v op. 56) 167, 328; prim. M. SMOLE, Graščine na nekdanjem Kranjskem. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1982, 458; prim. tudi ŠTUKL, Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 17). Ljubljana – Škofja Loka 1996, 82, 131. – V kranjski imenjski knjigi 1662–1756 je na začetku kot lastnik Stare Loke z imenjsko rento dobrih 18 funtov vpisan še Julij Scarlichi, prodaja sina Franca Karla pa je bila vpisana leta 1670 (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 184). Scarlichiji so tu vsaj določen čas tudi živeli, saj sta Julij in žena Elizabeta v štiridesetih letih 17. stoletja v starološki župniji izpričana kot krstna botra (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 282).

⁵⁸ Poleg skromnih nepremičnin v mestu, pristave in nekaj manjših zemljišč ter desetine od osemnajstih hub na Kokrici je Scarlichi ob smrti premogel le 565 goldinarjev gotovine in nekaj dvomljiivega kapitala v zadolžnicah (ARS, AS, Zap. inv., šk. 101, fasc. XXXXII S–40, 5. 6. 1670, str. 3–8).

⁵⁹ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 101, fasc. XXXXII, S–40, 5. 6. 1670; prim. tudi ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlichi.

⁶⁰ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlichi; ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 184, Lukančič, str. 289–291, ženitna pogodba Gabrijela Lukančiča in Elizabete Scarlichi roj. Julian, 28. 6. 1671. – Ženitna pogodba je datirana v Škofji Loki, vendar v škofjeloški in starološki poročni matici vpis poroke pogrešamo, prav tako pa tudi v poročni matici ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Ind P 1652–1791, P 1652–1680; ŽA Stara Loka, Ind P 1652–1789, P 1652–1719; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, P 1682–1718). – Gabrijel Lukančič je bil sicer tudi skrbnik otrok Valvasorjevega očeta Jerneja Valvasorja (ARS, AS 730, fasc. 86, Scarlichi, zaščitno pismo 7. 5. 1663, shranjeno v skladišču Zbirke listin ARS).

⁶¹ P. BLAZNIK, Škofja Loka (kot v op. 56) 329.

⁶² J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 125; K. F. FRANK, Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918, 3. Band, K–N. Schloss Senftenegg : Selbstverlag 1972, 168; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 156, Lukantschitsch.

⁶³ V Ljubljani so se rodili vsi Lukančičevi otroci, štirje iz prvega in trije iz drugega zakona, dva polbrata in polsestra Franca Ludvika Scarlichija (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Ind R 1653–1692; R 1653–1692, str. 159, 226, 327; R 1664–1669, str. 16; R 1669–1678, str. 166, 237, 269; prim. L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 13, 15, 18, 19, 25). Marija Elizabeta Lukančič je v Ljubljani napisala tudi oporoko (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 184, Lukančič, str. 300–302, testament Marije Elizabete Lukančič, 8. 4. 1678, prepis), oba z možem pa so sicer pokopali v Škofji Loki, čeravno je vsaj Gabrijel Lukančič preminil v Ljubljani (NŠAL, ŽA Stara Loka, M 1677–1715, 18. 5. 1678, 1. 1. 1684; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1658–1735, 30. 12. 1683; L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 179).

⁶⁴ Zapuščinski inventar njegove zapuščine v Ljubljani razkriva posedovanje kar sedmih hiš, od tega dveh predmestnih (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 61, XXIX/B, L–29/III, 7. 2. 1684, str. 9–11). Od šestdesetih let 17. stoletja do smrti je Lukančič v Ljubljani izpričan kot posestnik petih hiš, večinoma na prestižnih lokacijah (J. SUHADOLNIK, S. ANŽIČ, Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom,

jevo graščino Stara Loka.⁶⁵ A njegov pastorek Scarlichi po očimovi smrti 1683 ni bil deležen ničesar od Lukančičeve zapuščine.⁶⁶ Ostalo mu je skromno imetje, ki mu je pripadlo po očetu, in kar mu je v oporoki zapustila mati.⁶⁷ Kranjska plemiška okolica je tako Francu Ludviku utegnila nameniti nekaj več pozornosti kvečjemu zaradi (nekoč) zvenečega priimka Scarlichi in očimovega še ne povsem pozabljenega ugleda.⁶⁸ Ni znano, kje se je mladenič oženil z Ano Maksimilo pl. Semenič⁶⁹ in kje je prišla na svet večina od sedmih otrok iz njegovega prvega zakona.⁷⁰ Le za najstarejšega vemo, da so ga leta 1690 krstili v Škofji Loki, edino hčerko pa 1695 v ljubljanski stolnici.⁷¹ Po nekaj letih družinskega življenja se je Franc Ludvik, kot nekoč njegov ded in oče, končno spet uvrstil med zemljiške gospode, čeprav med najmanjše na Kranjskem. V kranjsko imenjsko knjigo je bil leta 1697 vpisan dvakrat, prvič, ko je od ženinega brata⁷² Janeza Andreja pl. Semeniča kupil hubo pri Mokronogu, in nato od istega

Cankarjevem nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Zgodovinski arhiv 2000, 91; J. SUHADOLNIK, S. ANŽIČ, Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Zgodovinski arhiv 2003, 87; J. SUHADOLNIK, S. ANŽIČ, Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Zgodovinski arhiv 2006, 91, 94, 97).

⁶⁵ Graščino s pripadajočo posestjo je kupil leta 1676 od Janeza Pečaherja in je bila ob Lukančičevi smrti še v njegovi lasti (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 61, XXIX/B, L–29/III, 7. 2. 1684, str. 7, 74–75; L–29/1, 14. 3. 1684, str. 1).

⁶⁶ Gabrijel Lukančič v svoji obsežni oporoki niti z besedo ne omenja pastorka (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. L 1–49, testament L–16, 27. 12. 1683).

⁶⁷ Mati Marija Elizabeta Lukančič je v oporoki imenovala za dediče otroke iz obeh zakonov, pri čemer je Francu Ludviku, edinemu preživelemu iz prvega zakona, pripadla zapuščina po pokojnem očetu, njeno lastno premoženje pa se je v enakih deležih razdelilo na vse otroke (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 184, Lukančič, str. 300–302, testament Marije Elizabete Lukančič, 8. 4. 1678, prepis).

⁶⁸ Na to bi moglo kazati dejstvo, da sta bila njegovi hčerki Ani Feliciti za krstna botra v ljubljanski stolnici stiški opat Anton pl. Gallenfels in Marija Ana kneginja Auersperg roj. grofica Herberstein (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1692–1699, str. 78, 7. 3. 1695).

⁶⁹ Po Scarlichijevem rodovniku je bila Ana Maksimila hči Janeza Sigmunda pl. Semeniča in Ane Regine roj. pl. Apfaltr iz Črnomlja (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlichi). Za njen rojstni kraj se potegujejo vsaj štiri dolenjske graščine: stara posest Semeničeve rodbine Dole (Thall) pri Litiji, ki sta jo v letu izida Slove posedovala njen oče in stric (J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) XI, 573), prav tako stara Semeničeva posest Grumlof pri Šentpavlu na Dolenjskem z bližnjim Selom, ki ga je na novo zgradil njen oče (J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) XI, 231–232; prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 432, 433) ter Klevišče pri Polšniku, v posesti njenega očeta približno od 1649 do 1672, nato pa do 1685 v rokah njenega brata (J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) XI, 305; prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 219). Najverjetnejša si zdi zadnja možnost, a zaradi izgubljene krstne matice župnije Polšnik ni preverljiva, tako kot iz istega razloga ni mogoče ugotoviti, ali je bila krščena v župnijah Šentrupert in Šentvid pri Stični; pri slednji se krstne matice po daljši vrzeli začenjajo z letom 1664 (prim. T. KRAMPAC, Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana (Nadškofija Ljubljana, Arhiv, Priročniki 2). Ljubljana 2003, 64, 89, 90). Poroke med Ano Maksimilo in Scarlichijem vsekakor ni bilo v Stari Loki in Škofji Loki niti v ljubljanski stolnici (NŠAL, ŽA Stara Loka, Ind P 1652–1789, P 1652–1719; ŽA Škofja Loka, Ind P 1652–1791, P 1652–1680; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, P 1682–1718), ampak verjetno v župnijah Šentvid pri Stični ali Šentrupert, katerih poročne matice za ta čas niso ohranjene.

⁷⁰ Imena otrok so znana iz rodovnikov (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlichi; AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlichi).

⁷¹ NŠAL, ŽA Škofja Loka, R 1688–1702, 2. 5. 1690; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1692–1699, str. 78, 7. 3. 1695; krst drugega otroka tudi: L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 36. – Imena in nekaj drugih podatkov o skupno sedmih otrocih iz prvega zakona navajajo trije rodovniki v: ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 221, Scarlichi; ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlichi. Nobeden ni bil krščen v župniji Škocjan pri Novem mestu, kjer sta se Francu Ludviku v drugem zakonu rodila dva otroka (prim. NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, R 1688–1701, R 1702–1711).

⁷² Da sta imela Janez Andrej in Ana Maksimila istega očeta, če že ne tudi matere, je razvidno iz podatka v Slavi, po katerem je Janez Andrej od svojega očeta Janeza Sigmunda okoli leta 1686 kupil graščino Selo pri Šentpavlu na Dolenjskem (J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) XI, 232).

še imenje petih hub in pol v sosednji župniji Šentrupert.⁷³ Ob drugi poroki z Johano Valvasor leta 1705 je po besedah svibenske poročne matice prebival na Mirni.⁷⁴ Ker je ta takrat sodila v šentrupeško župnijo, je torej očitno živel in gospodaril na lastni posesti. Vendar ne dolgo, kajti kupljeno imenje petih hub in pol je moral že naslednje leto 1706 spet odstopiti prodajalcu pl. Semeniču.⁷⁵ Sodeč po imenjski knjigi je s tem ostal brez podložniške posesti, saj iz knjige pozneje ni razvidna niti huba pri Mokronogu. Tako vemo komaj kaj o tem, od česa je živel, potem ko je kot vdovec vzel za ženo ubožno Valvasorjevo hčerko.

Po poroki jeseni 1705 sta se zakonca Scarlichi vsaj še nekaj let zadrževala na Dolenjskem, vendar ne na Mirni ali njeni okolici, kjer je Franc Ludvik bival ob poroki. Izpričana sta namreč v matičnih knjigah župnije Škocjan pri Novem mestu. Tu je bil 4. avgusta 1706 krščen njun najstarejši sin *Karel Jožef Vajkard*, drugega sina *Friderika Jožefa Zaharijo* so 5. februarja 1709 nesli h krstu v ljubljansko stolno cerkev sv. Nikolaja, tretjerojeno *Ano Sibilo* pa so 22. maja 1710 krstili spet v Škocjanu.⁷⁶ Kraj rojstva Scarlichijevih krščencev v škocjanskih krstnih knjigah ni naveden, a skoraj ni dvoma, da sta se rodila v gradiču Vrh (Auenthal) pri Škocjanu. Za tega je potrjeno, da je bil pred letom 1713 nekaj časa v rokah očeta Franca Ludvika, ni pa znano kdaj natanko. Vemo le, da ga je Scarlichi prodal svojemu nekdanjemu svaku Janezu Andreju pl. Semeniču, ki je tukaj omenjenega leta preminil.⁷⁷ Zanimivo je dejstvo, da Vrha ne najdemo v opisu gradov in graščin v XI. knjigi Valvasorjeve Slave, čeprav zgradba, sodeč po arhitekturi, ni bila skromna.⁷⁸ Razlog njene odsotnosti v Slavi je očitno ta, da je šlo pri Vrh le za stanovanjski dvorec s hubo, in ne za pravi fevdalni sedež. Vse, kar vemo o drugih nanj vezanih nepremičninah, povečini raztresenih po Mirnski dolini, pa kaže, da je bil Vrh sestavni del prej omenjene Scarlichijeve posesti pri Mokronogu in v šentrupeški župniji, ki jo je Franc Ludvik od Semeniča najprej kupil (1697) in nato istemu vrnil (1706).⁷⁹ V tem

⁷³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 143, 184.

⁷⁴ L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 337.

⁷⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 184.

⁷⁶ NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, R 1702–1711, R 1711–1720; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1700–1712, str. 281. Prva dva otroka navaja tudi L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 47 in 300.

⁷⁷ Regest kupoprodajne pogodbe v zapuščinskem inventarju Janeza Andreja pl. Semeniča namreč ni datiran (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 105, fasc. XXXXIII, S–102, 3. 1. 1714, str. 4). Prav tako ne kupna pogodba za Vrh (wegen Auenthall), sklenjena med Ano Regino Semenič in duhovnikom Jakobom Kolšico (prav tam, str. 6), in kupno pismo istega Kolšice za to posest (Auenthall betr.) (prav tam, str. 3).

⁷⁸ O lokaciji Vrha in arhitekturnih značilnostih stavbe, ki je nastala vsaj v prvi polovici 17. stoletja, gl. I. STOPAR, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska. Prva knjiga. Porečje Krke. Ljubljana : Viharnik 2000, 302; prim. tudi I. JAKIČ, Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1997, 375.

⁷⁹ Ob smrti prvega znanega lastnika Volfganga Blande leta 1667 je sama posest Vrh (Auenthall oder Nadullich) obsegala hubo, na kateri je živel njen lastnik, ter stanovanjsko zgradbo z gospodarskimi poslopji. Blanda je poleg tega premogel še nekoliko oddaljeno posest s težiščem v Mirnski dolini, raztreseno sicer od zgornjega toka Temenice do bližine Škocjana: devet hub, več mlinov, gornino, žitno desetino in gozdarino (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 9, fasc. V, B–17, 27. 6. 1667, str. 1–5). Pomenljivo tudi zapuščinski inventar Janeza Andreja pl. Semeniča iz leta 1714 navaja Vrh le kot toponim »Auenthall« brez kakršnih koli pridatkov, kot so dvorec, graščina, imenje in podobno (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 105, fasc. XXXXIII, S–102, 3. 1. 1714, str. 3, 4, 5, 10, 11), pokojnik pa naj bi po urbarskem izvečku in vdovini izjavil posedoval devet hub in pol v Mokronogu in okolici (prav tam, str. 1). Slednje kaže, da gre najverjetneje za iste hube kot pol stoletja prej v rokah Volfganga Blande (1667) in vsaj v osnovi za prav tisto podložniško posest (pet hub in pol v župniji Šentrupert), ki jo je po imenjski knjigi med letoma 1697 in 1706 posedoval Franc Ludvik Scarlichi (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 184). O nadaljnji usodi Vrha in njegove posesti viri dolgo molčijo, medtem ko je v literaturi vrsta pomot, saj vsi avtorji povzemajo po M. SMOLE, ki podatke za Vrh (Auenthal) zamenjuje s podatki za graščino Dole (Thal) pri Litiji. Čeprav pozna lastnika Janeza Andreja pl. Semeniča, umrlega leta 1713, iz njegovega zapuščinskega inventarja (1714) začuda ne povzema regesta kupoprodajne pogodbe za Vrh, sklenjene s Francem Ludvikom Scarlichijem, in tega ne navaja med lastniki, pač pa naj bi Semenič sledil Janezu Vajkardu pl. Semeniču, umrlemu leta 1710 (prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 538–539). V resnici je bil Janez Vajkard lastnik graščine Dole (Gschloß vnd Guett Thal) (ARS, AS 309,

primeru so torej Scarlichijevi nekaj let prebivali v že prodanem dvorcu, zdaj ponovno v rokah sorodnikov Semeničev.

Zakonca Franc Ludvik in Ivana Rozina (Johana) tu vsekakor nista ostala več dolgo po rojstvu tretjega otroka spomladi 1710. Poleg izpričane, a žal ne tudi datirane prodaje posesti, je tako soditi tudi glede na njuno odsotnost v škocjanskih krstnih matičnih knjigah, kjer po hčerkinem krstu ne nastopata ne kot starša ne kot krstna botra.⁸⁰ Tudi če bi družinski oče in sinova preminili še v gradiču Vrh, tega zaradi izgubljenih mrliških matičnih knjig ne bi mogli ugotoviti.⁸¹ Zanesljivo vemo samo to, da niso umrli ali bili pokopani v Scarlichijevi rodni Škofji Loki⁸² ne v Ljubljani,⁸³ ki se je zdela zelo verjeten novi dom družine glede na krst drugega otroka v ljubljanski stolnici (1709). Naslednja desetletja Scarlichijeve družine so zavita skoraj v popolno temo, vključno s ključnim vprašanjem, kje so sploh živeli. Franc Ludvik je preminil najpozneje leta 1732, ko je Ivana Rozina kot vdova sklenila neko pogodbo s svojima pastorkoma Markom Henrikom in Jožefom Ernestom Scarlichijem.⁸⁴

Od najmanj treh otrok iz drugega zakona Franca Ludvika pl. Scarlichija z Ivano Rozino Valvasor je znana le usoda edine hčerke, medtem ko lahko o sinovih z veliko mero gotovosti sklepamo, da sta zgodaj umrla, ker ju pozneje ni nikjer več zaslediti.⁸⁵ Hči Ana Sibila pl. Scarlichij, še ena plemkinja brez sredstev, je kot laikinja vstopila k velesovskim dominikankam, kjer jo srečamo kot Ivano. Po velesovski mrliški matici je bila pokopana 15. februarja 1758 v kripti župnijske cerkve sv. Marjete, ob smrti stara okoli 48 let in v samostanu približno 14 let.⁸⁶ V Velesovo je torej prišla okoli leta 1744, ko ji je bilo 34 let, pač potem ko dovolj dolgo ni bilo blizu nobenega ženina. Zanj in za mater Ivano Rozino je nesporno poskrbel stric Janez Ludvik Valvasor, frančiškanski pater Donat, dolgoletni spovednik velesovskih dominikank.

Zap. Inv., šk. 105, fasc. XXXXIII, S–111, šk. 105, 8. 6. 1724), prav tako kot njegova naslednica Katarina, umrla leta 1773 (prav tam, šk. 9, fasc. XXXV, S–215, 27. 9. 1773, str. 1), in Franc Ksaverij Aparnik, ki je Dole po njeni smrti kupil na dražbi (prav tam, šk. 7, fasc. IV, A–97, 14. 5. 1784, str. 5). Poleg podobnih nemških imen za Vrh in Dole (Auenthal in Thall) ter slovenskega sinonima »Na duli« za Vrh (1667) je M. Smole zavedlo dejstvo, da sta bila oba v istem času v rokah članov rodbine Semenič (prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 310, 538). Drugače kot za Dole ne vemo, kaj natanko se je v desetletjih po letu 1714 dogajalo z Vrhom. Ker ga kot samostojen dominij sprva pogrešamo tudi v terezijanskem katastru, je ob dvorcu očitno ostala le prvotna huba. V kataster so Vrh kot dvorec (Hof Auenthal) vnesli šele leta 1768, ko je z nakupom pridobil povsem novo podložniško posest (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 139, RDA, N 230 1/2, No. 1, No. 7).

⁸⁰ NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, R 1702–1711, R 1711–1720.

⁸¹ Najstarejša ohranjena mrliška matična knjiga župnije Škocjan se začenja šele poznega leta 1768 (prim. E. UMEK, J. KOS (ur.), Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II. (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki). Ljubljana 1972, 700). To bi bil tudi verjeten razlog, zakaj smrti moških članov te družine ne navaja L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4). – Krstov ali pokopov članov te družine ni niti v maticah ljubljanske stolne župnije: NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1700–1712, R 1712–1722, R 1722–1731, M 1658–1735, M 1735–1770.

⁸² NŠAL, ŽA Stara Loka, Ind M 1678–1789.

⁸³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1658–1735; prim. L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 181 sl.

⁸⁴ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 108, fasc. XXXIV, S–168, 15. 11. 1762, str. 12, No. 27. V izvlečku pogodbe je Ivana Rozina navedena kot vdova Ana Rozina.

⁸⁵ Med jezuitskimi študenti v Ljubljani se od leta 1710 oz. 1712 pojavljata dva Scarlichija, ki bi bila lahko kvečjemu njuna polbrata, a v tem primeru z netočnim drugim osebnim imenom (Ž. ČRNIVEC (ur.), Ljubljanski klasiki (kot v op. 12) 154, 158, 164, 166, 169, 171). Močna referenca za podmeno, da sta Valvasorjeva vnuka Scarlichija mlada umrla, je tudi njuna odsotnost v: L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4). M. SMOLE v inventarju cerkvenega dela vicedomskega urada za Kranjsko zmotno navaja, da je bil leta 1738 župnik na Blokah neki Jožef Scarlichij (M. SMOLE, Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 2. del: Cerkvene zadeve Lit. G (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4). Ljubljana 1989, 152), v resnici pa gre za napačno prebran priimek (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 16, fasc. I/10, lit. G XII–17, str. 221–224, 8. 3. 1738).

⁸⁶ NŠAL, ŽA Velesovo, M 1745–1802, str. 49; prim. L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 325.

Mati in hči sta šli k nunam bržčas skupaj, le nekaj let pred materino smrtjo, vendar vsaj hči šele po tem, ko ju je z volili iz svojega premoženja podprla polsestra oziroma teta baronica Juričeva.⁸⁷ Ivano Rozino pl. Scarlichi roj. Valvasor so pokopali deset let pred hčerko, 9. marca 1748, prav tako v kripti velesovske župnijske cerkve.⁸⁸ Od vseh Valvasorjevih otrok je živela najdlje, nekaj mesecev manj kot 70 let. Kolikor vemo, ni imela vnukov, zato je njena ženska rodbinska veja Valvasorjev s smrtjo hčerke ugasnila. Posreden dokaz o tem ponuja tudi oporočka hčerke Ivane Sibile, sestavljena leta 1755 v Velesovem, v kateri oporočnica razdeljuje svoje nadvse skromno premoženje – nekaj denarja in obleke, ne da bi se spomnila kakšnega sorodnika, denimo bratov ali morebitnih nečakov.⁸⁹

Kot smo videli pri obravnavi preostanka življenja Valvasorjeve vdove Ane Maksimile, je znala ta dobro poskrbeti za svoji dve rodni hčerki. Obe sta za življenja okusili več gmotnih blagodat od svoje starejše polsestre Scarlichijeve, ki kot sirota ni imela pravega zaščitnika. Najbolje se je omožila Katarina Frančiška, saj je bil njen ženin mlad, edinec in razmeroma pomanjkan baron. Nasprotno se zdi, da mlajša hči iz drugega zakona Regina Konstancija ob pomanjkanju dovolj velike dote, enako kot njena polsestra, ni mogla unovčiti niti telesne lepote. Tako kot polsestra Ivana Rozina je bila »dovolj dobra« le za dva priletna vdovca. Toda hčerki iz Valvasorjevega drugega zakona sta imeli pri možnostih izdatno podporo v spretni materi, zato so njuni trije ženini premogli precej zajetnejše mošnje kakor svak Franc Ludvik Scarlichi.

Katarina Frančiška, Valvasorjeva prvorojenka v drugem zakonu, rojena 28. aprila 1688,⁹⁰ je še ne šestnajstletna 2. februarja 1704 stopila pred oltar na Gracarjevem turnu,⁹¹ kjer je z materjo in sestro živela zadnja štiri leta in pol od materine vnovične poroke poleti 1699. Tudi ženin je bil nedoleten mladenič, 20-letni **Adam Sigfrid baron Jurič (Juritsch)** z gradu Struga ob Krki, rojen 26. decembra 1683.⁹² Nevesto je oddal v zakon njen očim Janez Herbard pl. Buset, obetavna možitev pa je zagotovo najbolj veselila mater Ano Maksimilo. Mladi baron Adam Sigfrid je bil namreč edini sin, čigar sestre, sedem po številu, so odšle k nunam ali pa so se pozneje omožile. Rodil se je kot peti otrok Volfganga Friderika barona Juriča in Judite Terezije roj. grofice Barbo, bil sorodstveno povezan z vplivnimi kranjskimi rodbinami in veljal za dediča stare rodbinske posesti, graščine Struga.⁹³ Graščino ob Krki je skupaj s Starim Gutenbergom še v 16. stoletju kupil njegov prapraded Karel pl. Jurič, sin uskoškega poveljnika na Ogrskem, praded Janez Jakob pa je bil leta 1634 povzdignjen v baronski stan s predikatom »zum Strugg«.⁹⁴ Struški grad in gospodstvo sta nato v rokah Juričeve rodbine ostala vse do začetka 19. stoletja.⁹⁵ Adam Sigfrid, mladi ženin Valvasorjeve hčerke, je bil kot lastnik vpisan v imenjsko knjigo leta 1707 in je ostal gospodar do smrti 34 let pozneje. Da je manjši del podložnih kmetij odprodal,⁹⁶ bržčas ni bilo posledica njegovega slabega gospodarjenja, ampak

⁸⁷ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

⁸⁸ L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 325; NŠAL, ŽA Velesovo, M 1745–1802, str. 2.

⁸⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, III. serija, fasc. S 1–158, testament S–82, 28. 10. 1755.

⁹⁰ J. W. VALVASOR, Die Ehre (kot v op. 4) IX, 109.

⁹¹ Poročna pogodba je navedena v zapuščinskem inventarju njene mlajše sestre Regine Konstancije pl. Dienersperg (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4).

⁹² Genealoški podatki o Adamu Sigfridu Juriču po: ARS, AS 1975, Zbirka rodovnikov, št. 119, Juritsch; J. B. J. B. WITTING, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«. Neue Folge V–VI, Wien 1895, 169; prim. P. RADICS, Johann Weikhard (kot v op. 1) 347.

⁹³ Prim. J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 92) 169–170.

⁹⁴ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 92) 168–169. O baronskem stanu prim. ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, t. e. 42, 11. 5. 1634 (prepis iz 1826); K. F. FRANK, Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918, 2. Band, F–J. Schloss Senftenegg: Selbstverlag 1972, 276. O graščini Struga prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 470.

⁹⁵ M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 470.

⁹⁶ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 68.

bi bile lahko vzrok tega tudi visoke dote, ki jih je moral izplačati svojim številnim sestram. V zakonu z Valvasorjevo hčerko ni imel otrok in ko je po 37 letih zakona 3. septembra 1741 umrl, je vdova Katarina Frančiška naslednje leto prepustila Strugo sinu njegovega bratranca. Novi gospodar je postal Karel Ignac baron Jurič, sin Antona Jožefa iz druge, radeljske rodbinske veje, imenovane po graščini Radeljca pri Bučki.⁹⁷ Mladi novi lastnik se je čez leto dni oženil z grofico Auerspergovo in leto zatem dobil prvega otroka.⁹⁸ Tako se je vdova »teta« Katarina Frančiška roj. Valvasor v lastnem domu znašla pri tujih ljudeh in se odločila za »umik« v samostan. 4. maja 1743 je še na Strugi sestavila oporoko, v kateri se je izdatno spomnila svojih Valvasorjevih sorodnic – obeh sester in treh nečakinj. Rodni sestri Regini Konstanciji pl. Dienersperg, ovdoveli polsestri Rozini pl. Scarlichi in njeni hčerki Ivani Sibili je nekaj denarja izročila še za življenje, sicer pa za svoji dedinji določila obe nečakinji Dienerspergovi, ki jima je moral Karel Ignac baron Jurič leto dni po njeni smrti izročiti znatno dediščino, vsaki po 5.000 goldinarjev nemške veljave.⁹⁹ Zelo čedna vsota, če pomislimo, da je ta Valvasorjeva hčerka 39 let prej prinesla baronu Juriču v zakon kar petkrat manjšo doto.

Katarina Frančiška je preminila štiri leta pozneje, 12. junija 1747, v uršulinskem samostanu v Ljubljani, stara 59 let. Kot priča mrliška matica ljubljanske stolne župnije, so njeno truplo prepeljali v Novo mesto in ga tam pokopali.¹⁰⁰ Zadnji dom je našla v novomeški frančiškanski cerkvi, kjer je počival njen mož, pozneje pa še sestra in svak pl. Dienerspergova.¹⁰¹ Katarina Frančiška je tako umrla kot prva med Valvasorjevimi hčerkami in druga od njegovih odrastlih otrok. Njena smrt je bila tudi nekakšen uvod v naglo umiranje prve generacije potomcev Janeza Vajkarda, saj so ji v manj kot osmih letih, do začetka leta 1755, sledili vsi še živeči sorojenci – polsestra, oba polbrata in sestra. Z njo sámo, ki ni imela otrok, pa je že v prvem rodu ugasnila tudi prva ženska veja na Valvasorjevem rodovniku.

Potomstvo v več naslednjih rodovih vse do današnjih dni je, kot je bilo že povedano, dala edinole tretja Valvasorjeva ženska veja, katere začetnica je bila polihistorjeva najmlajša hči **Regina Konstancija**, rojena neznanokje okoli leta 1690. Kolikor je bila leto ali celo dve mlajša,

⁹⁷ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 92) 169–170. – Valvasorjeva hči Katarina Frančiška je Strugo kratek čas po moževi smrti vsekakor posedovala, saj je v imenjski knjigi zabeleženo, da je leta 1742 odprodala dve hubi. Z deželnotanovskim dekretom je bila Struga v imenjski knjigi šele leta 1745 prepisana na Karla Ignaca barona Juriča (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 68). Poleg tega Katarina Frančiška v svoji oporoki izrecno govori o izročitvi gospostva Karlu Ignacu s pogodbo z dne 18. aprila 1743 (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743). – M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 470, ki se opira predvsem na Zbirko rodovnikov v ARS, ne pa tudi na imenjsko knjigo, Adama Sigfrida kot lastnika sploh ne pozna, ampak za gospodarjem Francem Adamom, umrlim leta 1704 (pravilno 1714), napačno navaja njegovega sina Jožefa Antona (1696–1749), ki je v resnici posedoval Radeljco, in ne Struge, za njim pa njegovega sina Karla Ignaca (1718–1765). Toda ta je Strugo dejansko dobil kot dediščino po struški veji Juričev.

⁹⁸ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 92) 170.

⁹⁹ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

¹⁰⁰ L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 193; NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, M 1735–1770, str. 94. Mrliška matica ni natančna pri navedbi njenega osebnega imena: »Illustissima Dna Catharina Josepha L. B. à Juritsh«, ustreza pa je starost 59 let in poveden podatek, da je umrla »in Monasterio D: D: Ursulinarum ibid:«. O njenem bivanju v samostanu ali smrti ni v samostanski kroniki zaslediti ničesar, saj ni bila redovnica (Arhiv Uršulinskega samostana v Ljubljani (= AULj), fasc. 6, VIII/1). L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 193, jo zmotno imenuje uršulinka.

¹⁰¹ A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 28–29. Furlan je po frančiškanskih virih povzel o pokopu naslednje podatke (str. 28): »Baronica Jurič, umrla 17. jun. 1747 v Ljubljani in tu pokopana.« Dejansko se je moral datum 17. junij nanašati na pokop, in ne na smrt v Ljubljani, saj je Katarina Frančiška izpričano umrla pet dni prej. Mrliška matica knjiga novomeške kapitelske župnije njenega pokopa ne beleži, ker pri njem očitno ni bil navzoč noben duhovnik iz kapitlja; iz istega razloga nima pokopov njenega moža, sestre in svaka. Primerjava objavljenega seznama pokopanih po frančiškanskih virih (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 28–31) in kapitelskih mrliških matic (Kapiteljski arhiv Novo mesto (= KANM), šk. 66, M/3 1736–1752, M/4 1752–1769) je dala precej trdno pravilo, kdaj je pokop, opravljen pri frančiškanih, zabeležen tudi v župnijski matici, in kdaj ne.

se edina od Valvasorjevih odraslih otrok sploh ni spominjala svojega proslavljenega očeta. Mati Ana Maksimila si jo je kot najmlajšo pridržala v bližini doma vse do svoje smrti, tudi po obeh hčerkinih porokah. Prvič jo je po zgledu starejše hčerke omožila na domačem Gracarjevem turnu 28. maja 1707,¹⁰² ko je bilo Regini Konstanciji kakšnih šestnajst ali sedemnajst, morda celo samo petnajst let. Ženin **Janez Lovrenc pl. Wernegk** ni bil več tako mlad, zato pa v primerjavi s kakšnih dvajset let mlajšo nevesto precej premožen. Ko je dve leti pozneje umrl, je v šentjernejski okolici posedoval tri manjše posesti: Volavče, Golo in Ostrož.¹⁰³ Luč sveta je najverjetneje zagledal na Golem, in sicer kot najstarejši sin Baltazarja pl. Wernegka in Elizabete pl. Siegersdorf, ki sta se poročila leta 1669.¹⁰⁴ Skromno očetovo imenje je nasledil šele po smrti mlajšega brata Volfa Andreja († 1702), v imenjski knjigi pa je bilo prepisano na njegovo ime v letu ponovne poroke 1707. Takrat so mu skupno pripisali kar pet imenj, med drugim Volavče in Ostrož, tako da se je z dobrimi 55 funti imenjske rente približal najvišji imenjski renti, kot jo je kdaj premogel njegov tast Janez Vajkard Valvasor (64 funtov).¹⁰⁵

Valvasorjeva vdova Ana Maksimila, ki je poskrbela, da se je »bogati dedič« Janez Lovrenc oženil z njeno veliko mlajšo hčerko, je bodočega zeta dobro poznala še iz otroških let. Bil je namreč nečak Janeza Jurija pl. Wernegka, ta pa njen očim in gospodar Vrhovega pod Gorjanci.¹⁰⁶ Janez Lovrenc je le manjši del posesti podedoval po očetu oziroma bratu – dvorec Golo je imel formalno v fevdu od freisinškega škofa –,¹⁰⁷ skupaj z ženo Marijo Kristino roj. baronico Hallerstein pa je leta 1703 kupil še bližnjo graščinico Volavče,¹⁰⁸ kjer je odtlej prebival. V zakonu, ki ni trajal dolgo, ni imel otrok, in ko je ovdovel,¹⁰⁹ se Ana Maksimila ni dolgo zamujala s pripravami na njegovo poroko s svojo najmlajšo hčerko Regino Konstancijo. S poročno pogodbo z dne 28. maja 1707 so gotovo vsaj v osnovi določili tudi najpomembnejše – nevestino pravico do dedovanja po možu. Soprogu je v zakon prinesla 2.000 goldinarjev¹¹⁰ in s tem bržčas izpolnila še zadnji pogoj, da jo je umirajoči pl. Wernegk v svoji oporoki

¹⁰² Poročna pogodba se omenja med listinami v zapuščinskem inventarju Regine Konstancije: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4, No. 3.

¹⁰³ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 4, 9, 68 in 76. – O lastništvu graščin prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 157, 337 in 535.

¹⁰⁴ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 279, Wernegk. Kdaj natanko se je rodil, ni znano niti ni mogoče izračunati iz starosti ob smrti, ker sta tako krstna kakor mrliška matica župnije Šentjernej za ta čas izgubljeni.

¹⁰⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 93, 94, 106, 130, 214, 222, 103 (Valvasor). Eno imenje je podedoval po Mariji Sidoniji pl. Wernegk, ki je lahko le Valvasorjeva tašča (prim. ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 279, Wernegk).

¹⁰⁶ Po M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 542, naj bi Janez Lovrenc po stričevi smrti leta 1696 nasledil njegovo graščino Vrhovo. M. Smole se je opirala samo na sklepanja glede na podatke v rodovnikih pl. Wernegkov in Dienerspergov v Zbirki rodovnikov ARS, kar pa sta zgolj sekundarna vira. V prvem je Janez Lovrenc po graščinah Vrhovo in Volavče imenovan »Werneck zum Freyhof und Volautsche«, v drugem pa je navedeno, da se je z njegovo vdovo Regino Konstancijo roj. Valvasor poročil Volf Sigmund pl. Dienersperg in »z njo« (!) postal gospod Vrhovega, Gracarjevega turna in Volavč (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52 in 279). Druga dejstva temu ne pritrujejo, še zlasti ne imenjska knjiga kot primarni vir (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 96, 89, 189, 213).

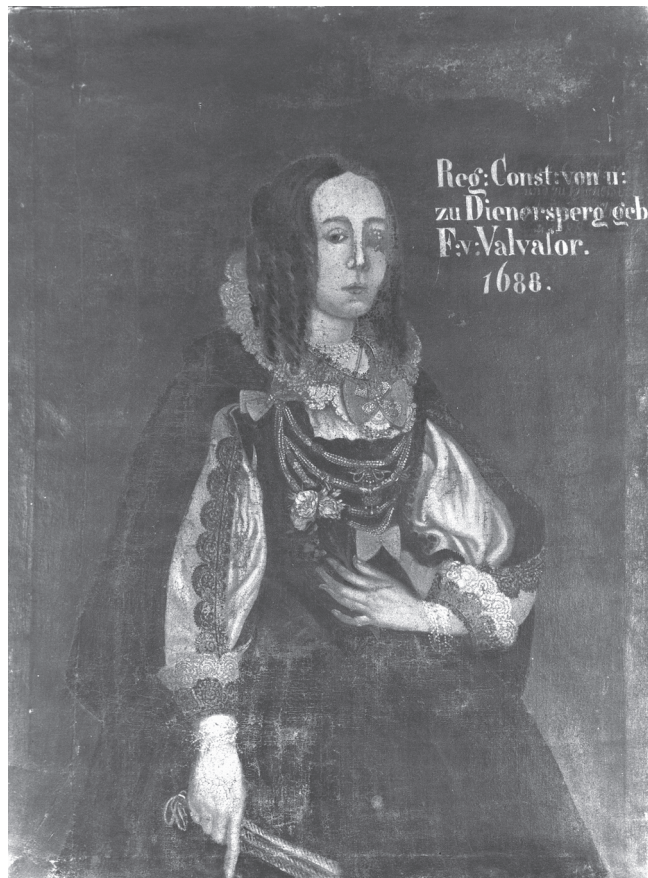
¹⁰⁷ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–70, str. 34–35, No. 35. Fevdno pismo škofa Franca, izstavljeno Janezu Lovrencu pl. Wernegku, v njegovem zapuščinskem inventarju ni datirano. Izstavljeno vsekakor ni bilo pred letom 1694/1695, ko je postal freisinški škof edini z imenom Franc – Johann Franz Eckher von Kapfing und Liechtenek († 1727).

¹⁰⁸ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 36–37, No. 37. – V Zbirki rodovnikov ARS je napačna letnica poroke 1705 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 279).

¹⁰⁹ Z Marijo Kristino je bil poročen vsaj že 11. marca 1700, ko je ta s priimkom pl. Wernegk zabeležena kot krstna botra, zadnjič pa je v tej vlogi nastopila skupaj z možem 17. marca 1705 (ŽU Šentjernej, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729).

¹¹⁰ 16. septembra 1709 je ženi Regini Konstanciji na Volavčah izstavil pobotnico, da mu je v zakon prinesla 2.000 goldinarjev nemške veljave (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4, No. 5).

imenoval za edino dedinjo. Že slaba tri leta po poroki, spomladi 1710, je namreč Janez Lovrenc pričakovano zatislil oči,¹¹¹ Regina Konstancija pa zagospodarila na Volavčah in obeh pridruženih posestvih.¹¹²

Regina Konstancija pl. Dienersperg, neznani avtor, olje na platnu¹¹³

¹¹¹ Njegova oporoka nosi datum 24. februar 1710, zapuščinski inventar pa 8. april 1710 (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. W 1–49, testament W–27; AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710). Oporoko omenja tudi zapuščinski inventar njenega drugega moža Volfa Sigmunda pl. Dienersperga (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 4).

¹¹² M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 542. – Rodovnik Wernegov navaja tako kot M. Smole napačno letnico smrti 1709 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 279, Wernegk). Umrl je namreč med 24. februarjem in 8. aprilom 1710 (gl. prejšnjo opombo), pri čemer preseneti podatek v zapuščinskem inventarju, da so inventurno komisijo – očitno v prezgodnjem pričakovanju smrti – imenovali že 17. novembra prejšnje leto (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 1 in 5–7).

¹¹³ Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 906. – Objava reprodukcije: A. VRIŠER, Noša v baroku na Slovenskem. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete 1993, 89, št. 27. – Portret Regine Konstancije je verjetno nastal leta 1738, ko so bili na dveh ločenih oljnih slikah na platnu portretirani njeni štirje štajerski vnuki Dienerspergi (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 907, 908; objava v: VRIŠER, Noša v baroku (kot v isti opombi zgoraj) 127, št. 140 in 141). Avtorstvo in provenienca portretov nista znana, vendar zaporedje inventarnih števil skupaj s številkami treh drugih portretov Dienerspergov – njenega pastorka, hčerke in zeta (inv. št. NG 905, 909 in 910) – kaže na skupen izvor, verjetno z enega dolenjskih gradov, ki so bili svojčas v lasti te rodbine.

Zdaj je mlada, kvečjemu dvajsetletna vdova, premogla zadostno doto tudi za boljše možnostne možnosti. Mati in očim pl. Buset sta ji z novim soprogom zagotovila Busetovo dediščino – graščino Gracarjev turn, saj je bil izbranec **Volf Sigmund pl. Dienersperg**, Busetov bratranec in dedič.¹¹⁴ Nekaj let prej, leta 1706, je kupil tudi že znano, nekoč Wernegkovo graščino Vrhovo,¹¹⁵ kjer je prebival s prvo ženo in družino.¹¹⁶ Po ženini smrti se ni razgledoval prav daleč, saj je njegov pogled obstal na sosedovi rosno mladi vdovi. Poročna pogodba je bila sklenjena 28. maja 1711, natanko štiri leta po prvi poroki Regine Konstancije, tokrat na Volavčah.¹¹⁷ Zakonca pl. Dienersperg sta torej v zakon prinesla Volavče z dvema manjšima dvorcema v lasti žene, Vrhovo v lasti moža ter zagotovilo slednjemu za dedovanje Gracarjevega turna. To graščino in posest sta sicer do smrti uživala ostarela zakonca Buset – nevestina mati Ana Maksimila vdova Valvasor († med 1713 in 1716)¹¹⁸ in ženinov bratranec Janez Herbard pl. Buset († 1724), ki je po ženini smrti še tretjič stopil pred oltar.¹¹⁹

Novi zet Volf Sigmund pl. Dienersperg je bil torej za Valvasorjeve ženske dobra »naložba«, čeprav kakšnih 10–13 let starejši od Regine Konstancije¹²⁰ in vdovec z dvema otrokoma. Ko se je leta 1698 prvič oženil, z Marijo Agnes pl. Mospach iz graščine Ribče, je v poročni matici župnije Vače zapisano, da je doma iz župnije Šentjerneje, s Šentjernejskega polja,¹²¹ ne vemo pa, kje in kdaj natanko se je rodil in v mladosti živel. Bržčas je naredil prve korake v očetovi graščinici Pred malim mostkom (Neuhof) v predmestju Novega mesta.¹²²

¹¹⁴ M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 165. – Janez Herbard pl. Buset je v oporoki poleg njega imenoval za dediča tudi Franca Rajmunda pl. Buseta, ta pa je svoje pravice z odpovedjo, datirano na Volavčah 29. decembra 1724, prenesel na Dienersperga (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 6–7, No. 3).

¹¹⁵ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 96, 189.

¹¹⁶ V šentjernejski krstni matici ni navedeno, kje je družina živela, ko je bil 28. 8. 1700 krščen prvi otrok Jožef Avguštin Herbard, pri krstu naslednjih dveh, 19. 1. 1704 in 27. 9. 1706, pa je kot kraj rojstva označeno Vrhovo: »in Freihoff« (ŽU Šentjerneje, R 1698–1729 (dejansko 1698–1712 in 1728–1729)).

¹¹⁷ Regest poročne pogodbe najdemo v zapuščinskih inventarjih ženina in neveste: ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 11, No. 12; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4, No. 4.

¹¹⁸ Šentjernejska mrliška matica za ta čas ni ohranjena. Ana Maksimila je nazadnje izpričana kot živa 5. maja 1713, ko ji je mož podpisal pobotnico za prejetih 113 goldinarjev, umrla pa je pred 19. aprilom 1716, ko sta njeni hčerki sklenili pogodbo z ovdovelim očimom (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724, str. 21–22, No. 11; str. 43, No. 56).

¹¹⁹ ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724, str. 5. – Kolikor se po moževi smrti ni odselila drugam, je njegova tretja žena Felicita najverjetneje umrla pred jesenjo 1732, ko se začenja ohranjena mrliška matična knjiga šentjernejske župnije.

¹²⁰ Točnega datuma in kraja njegovega rojstva ne poznamo, zato pa je mogoče iz podatka o starosti na nagrobniku izračunati rojstno letnico. F. A. Breckerfeld je konec 18. stoletja v šentjernejski župnijski cerkvi še videl komaj berljiv napis na nagrobni plošči, zabrisan: Volf Sigmund naj bi umrl decembra 1743, star 72 let (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375). V resnici je preminil decembra leta 1751, pravilno prebrana pa je starost. V mrliški matici župnije Šentjerneje 1747–1759 vpisa njegove smrti ni, ker so ga pokopali v frančiškanski cerkvi v Novem mestu (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29). Glede na podatek o starosti 72 let na nagrobni plošči se je rodil okoli leta 1679, kar se sklada tudi s starostjo njegovega očeta Janeza Sigmunda, rojenega leta 1651 (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 8), in s podatkom o poroki staršev 20. oktobra 1676 na Gracarjevem turnu (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 8, No. 7).

¹²¹ NŠAL, ŽA Vače, P 1685–1711, 15. 7. 1698; L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 353. – Graščina Ribče je bila krajši čas v lasti nevestinega očeta Kristofa Jakoba Mospacha ali Mospacherja (M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 420). Marija Agnes je umrla najpozneje v prvih mesecih leta 1711, vsekakor pa ne pred 27. 9. 1706, ko je v šentjernejski krstni matici zadnjič omenjena pri krstu najmlajšega otroka, rojenega na Vrhovem (ŽU Šentjerneje, R 1698–1729 (dejansko 1698–1712 in 1728–1729)). Istega leta 1706 je bila skupaj z možem vpisana v imenjsko knjigo kot lastnica kupljenega imenja (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 6 (1662–1756), fol. 96, 189).

¹²² Ohranjene matične knjige župnije Šmihel pri Novem mestu, pod katero je spadala graščina Pred malim mostkom, se začenjajo šele leta 1707 (E. UMEK, J. KOS (ur.), Vodnik (kot v op. 81) 384). Starši Volfa Sigmunda so bili Janez Sigmund pl. Dienersperg in Marija Rozalija roj. pl. Buset, Dienerspergov rod pa je svoj čas gospodaril

Neprimerno več je znanega o njegovem poznejšem življenju. Rokopisni rodovnik Dienerspergov navaja, da se je kot poročnik Palfjevega pehotnega polka bojeval v »turških vojnah« (tj. v dunajski vojni 1683–1699) in bil pri Temišvaru hudo ranjen. V vojaško kariero sta se podala tudi njegov sin Jožef Avguštín iz prvega zakona, ki je umrl med vnovično turško vojno prav v Temišvaru (1737), in zet Adam Nikolaj pl. Iljašić, hrvaški podban, od leta 1730 poročen z Dienerspergovo najstarejšo hčerko Marijo Ano.¹²³

Ko se je ovdoveli Volf Sigmund leta 1711 priženil na Volavče k Valvasorjevi hčerki Regini Konstanciji, je bilo vojaško življenje že preteklost. Kot gospodar lastne in prižnjene graščine ter bodoči dedič Gracarjevega turna je lahko začel »brezskrbno« uživati zrela leta. Z njim in njegovo drugo ženo sta zelo verjetno odraščala tudi Dienerspergova otroka iz prvega zakona, saj se je hči Marija Ana leta 1730 poročila na mačehinih Volavčah.¹²⁴ Koliko otrok se je zakoncema Dienersperg rodilo v moževem drugem zakonu, pa bo ostalo neznanka, saj so šentjernejske krstne matice prav za ta čas (1712–1728) izgubljene.

Preživeli sta dve hčerki, ki ju poznajo Dienerspergovi rodovniki in rodovna debela rodbin njunih mož.¹²⁵ Ti viri so sploh omogočili nadaljnje zasledovanje Valvasorjevega potomstva. Sestri *Marija Ksaverija Katarina* in *Antonija Jožefa Katarina*¹²⁶ sta bili edini Valvasorjevi

na graščini Bokalce pri Ljubljani (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg; Steiermärkisches Landesarchiv Graz (= StLA), A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg : Familien Acten). Bokalce so po M. Smole pripadle njegovemu staremu stricu Ditrihu, ki jih je že leta 1657 prodal (M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 91). Oče Janez Sigmund, krščen 1651 v ljubljanski stolnici (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 8), naj bi bil po rodovniku Dienerspergov sicer lastnik Bokalc in dvorca Pred malim mostkom (Neuhof) pri novomeški Kandiji (gl. zgoraj). Tega je leta 1694 prodal pl. Gusičem (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 12, No. 13).

¹²³ Dienerspergova otroka iz prvega zakona z Ano Agnes pl. Mospach sta se rodila v župniji Šentjernej. Hči Marija Ana, rojena na Vrhovem in krščena 27. 9. 1706 kot Marija Frančiška (?), se je leta 1730 omožila z Nikolajem pl. Iljašićem, majorjem in poveljnikom Kraljevice (Serinwar) (ARS, AS 309, Zap. inv. šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 15–16, No. 21–22; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4, No. 7) in umrla 29. novembra 1740 (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 115, Illiaschitsch). Sin Jožef Avguštín pl. Dienersperg, krščen 28. 8. 1700, pa je postal nadporočnik in generalni adjunkt pri Bathyanijevem dragonskem polku. Še neporočen je med vojno proti Turkom leta 1737 umrl v Temišvaru (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg; ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 9–11, No. 11).

¹²⁴ Poroke začuda ni v šentjernejski poročni matici (ŽU Šentjernej, P 1717–1760) in jo poznamo le iz regesta poročne pogodbe z dne 27. novembra v zapuščinskih inventarjih njenega očeta in mačehe (ARS, AS 309, Zap. inv. šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 15–16, No. 21–22; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4–5, No. 7–8).

¹²⁵ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg; ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Dienersperg, Paradeiser.

¹²⁶ V vrsti šentjernejskih krstnih matric se 8. 5. 1712 začenja vrzel, ki traja do 6. 6. 1728, zato datumov njunih rojstev ni mogoče preveriti. Glede na rojstna datuma, znana iz sekundarnih virov, bi mogli sklepati, da sta bili dvojčici, obe rojeni leta 1719, pri čemer se datuma za tri tedne razhajata. Rojstni datum 19. februar 1719 za hčerko Marijo Ksaverijo Katarino navaja WITTING, Beiträge 1894, 135. Njena sestra Antonija Jožefa Katarina, kot jo imenujejo regesti listin v zapuščinskem inventarju njene matere in Dienerspergov rodovnik v ARS (ARS, AS 309, Zap. inv. šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 6, No. 13–15; prav tam, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg), je iz drugih virov praviloma znana le kot Jožefa. Iz rodovnika štajerskih Dienerspergov izhaja, da se je Jožefa rodila 26. januarja 1719, podatek pa se opira na krstni list, ki ga je leta 1840 izstavil šentjernejski župnik in v katerem je njeno krstno ime malce drugačno: Jožefa Marija Katarina (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Genealogische Notizen; K 1, H 20, 8. 7. 1840). Dejansko se je moral župnik uštetí in je pomotoma izstavil krstni list njene sestre, ali pa, kar je še verjetneje, krstni list sestrine zgodaj umrle dvojčice. Neskladje med obema datumoma ne preseneča; prvi bi bil lahko dejanski datum rojstva, drugi pa datum krsta oziroma potrditve krstnih zaobljub in vpisa v krstno matično knjigo. V resnici je bila Jožefa starejša, saj se je omožila že leta 1732, ko bi ji bilo potemtakem samo trinajst let, in je še isto ali naslednje leto rodila prvega otroka. Rešitev uganke o njeni dejanski starosti ob poroki sta omogočili najdba Jožefinega portreta in identifikacija inicialk njenega osebnega imena (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 910). Kratice »I: C: F: v. D: geb. F. v. Dienersperg« pomenijo namreč »Iosepha Catharina Freiin von Dienersperg geborene Freiin von Dienersperg«, napis »AE. SUAE 20 Anno Cop. 1732 Anno« pa razkriva njeno starost v letu poroke (copulata) in s tem rojstno leto 1712, torej leto dni po poroki njenih staršev.

vnukinji, ki sta imeli otroke, in samo z njima se je njegovo potomstvo nadaljevalo še v tretjo generacijo. Glede na to, da je prva ostala na Kranjskem, druga pa se je omožila na Štajersko, bomo govorili o kranjski in štajerski veji potomcev. Medtem ko je kranjska dobrih sto let pozneje izumrla (1823), se štajerska nadaljuje vse do danes.

Valvasorjevi vnukinji pl. Dienerspergovi in njuno potomstvo

Kranjska linija – izumrla	Štajerska linija
vnukinja Ksaverija pl. Dienersperg por. Paradeiser, Erberg in Gail (1719, Volavče – 1786, Gracarjev turn)	vnukinja Jožefa pl. Dienersperg por. pl. Dienersperg (1712, Volavče – 1769, Ponikva)
4 pravnuki grofa in grofice Paradeiser	13 pravnukov pl. Dienerspergov
1 prapravnukinja Jožefa Alojzija Sedej (1793–1795, Novo mesto)	7 prapravnukov baronov in baronic Dienersperg, nadaljno potomstvo do danes

Zakonca Dienersperg sta v šentjernejski okolici nakopičila lepo posest: Gracarjev turn, Volavče s pritliklinami in Vrhovo.¹²⁷ Šlo je v glavnem za dediščino po pl. Busetih in Wernegkih, dveh rodbinah, ki ju je sorodstveno povezala spretna Valvasorjeva vdova Ana Maksimila. Poglejmo si še enkrat, kako so ji graščine z lastno vnovično poroko in dvema možnostima najmlajše hčerke padale v pest kot zrele hruške. Leta 1699 se je sama poročila z vdovcem brez otrok Janezom Herbardom pl. Busetom, lastnikom Gracarjevega turna, ne da bi s tem dobila dedne pravice do graščine. Osem let zatem (1707) je hčerko Regino Konstancijo omožila z Janezom Ludvikom pl. Wernegkom, nečakom svojega očima, prav tako vdovcem brez potomcev in novim lastnikom Volavč. Z njegovo smrtjo slaba tri leta pozneje so Volavče pripadle mladi vdovi Regini Konstanciji, ta pa se je naslednje leto (1711) poročila z vdovcem Volfom Sigmundom pl. Dienerspergom, ki je že imel dvorec Vrhovo. Kot bratranec nevestinega očima pl. Buseta je za povrh veljal tudi za (so)dediča Gracarjevega turna. Mati in hči sta se torej znali več kot odlično »prodati«, zlasti če pomislimo, kako sta po Valvasorjevi smrti (1693) skupaj z drugo hčerko nekaj let »tolkli uboštvo« v meščanski hiši v Krškem. Kot smo videli, je bilo še boljše poskrbljeno za polihistorjevo starejšo hčerko Frančiško Katarino, ki je že leta 1704 padla v objem struškem graščaku baronu Juriču.

Zakonca Dienersperg sta sicer posedovala tri graščine s pritliklinami, ki so imele različno visoke dohodke, vendar so z leti druga za drugo spolzele v tuje roke. Najprej je Volf Sigmund leta 1730 ob poroki hčerke iz prvega zakona izročil svojemu hrvaškemu zetu Adamu Nikolaju Iljašiću dvorec Vrhovo.¹²⁸ V Dienerspergovih rokah sta tako ostala Gracarjev turn kot glavno

¹²⁷ Najprej je z nakupom prišlo v Dienerspergove roke malo Vrhovo z imenjsko rento dobrih 8 funtov, v kranjski imenjski knjigi od leta 1706 vpisano v solastništvu s prvo ženo pl. Mospachovo (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 189). Volavče s slabimi 28 funti imenjske rente so bile od njenega prvega moža pl. Wernegka († 1710) prepisane na Regino Konstancijo pl. Dienersperg nenavedenega leta (prav tam, fol. 214). Gracarjev turn je bil po smrti Janeza Herbarda pl. Buseta († 1724) v imenjski knjigi prenesen najprej leta 1725 na vdovo Felicito in šele 1737 z zamudo prepisan na Volfa Sigmunda pl. Dienersperga; pripadala mu je imenjska renta slabih 37 funtov (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213).

¹²⁸ Zapuščinski inventar Regine Konstancije pl. Dienersperg: ARS, AS 309, Zap. inv., sk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 15–16, No. 21–23.

družinsko domovanje in bližnje Volavče.¹²⁹ Po imenjski knjigi jima je pripadalo skoraj 65 funtov imenjske rente ali malce več kakor Janezu Vajkardu Valvasorju v »zlatih bogenšperških časih« (64 funtov). Dobrih 45 celih podložnih hub in dokajšnja gorskopravna posest,¹³⁰ kolikor je to pomenilo v naravi, za kranjske razmere ni bilo malo. A koliko je vse skupaj zares prinašalo, je bilo najbolj odvisno od tega, kako se je s posestjo gospodarilo. Prav gospodarjenje pa je bilo precej šibka točka zakonskega para Dienersperg.

Franc Anton pl. Breckerfeld nam je konec 18. stoletja v opisu zgodovine Gracarjevega turna zapustil tole dragoceno pričevanje o življenjskem utripu v Dienerspergovi družini: »*Največji del svojega življenja je [Volf Sigmund pl. Dienersperg] preživel z mečem v roki in na bojnem polju. Nato si je našel domovanje tukaj, v naročju miru in podeželskega življenja, in Volavče in Gracarjev turn sta postala kraja zabave plemiških sosedov. Dienerspergov človekoljubni značaj je vabil na številna druženja, vrata njegove hiše pa so bila odprta vsakemu gostu. Prepričan je bil, da ga kot edina stvar, bolj kot bogata letina in zakladi gospodarjenja, osrečuje, če eno in drugo deli in uživa skupaj s svojimi prijatelji. Tako je bil priljubljen in čaščen, oče svojim podložnikom, enako kakor poprej svojim podanikom, sinovom boga Marsa. Njegov priljubljeni kraj so bile Volavče in tako je Gracarjev turn leta 1737 za 11.200 goldinarjev prodal grofu Maksu Rudolfu Paradeiserju, baronu s Suhe in Gradišča, gospodu Mehovega in Loža ter dednemu lovskemu mojstru na Koroškem, ki je pozneje, leta 1745, postal njegov zet.*«¹³¹

Med vrsticami je Breckerfeld pravzaprav jasno povedal, da sta Volf Sigmund pl. Dienersperg in njegova žena Regina Konstancija živela nad zmožnostmi družinskega proračuna.¹³² Četrto stoletje se je zdelo, da jima gre vse gladko, zlasti ko je Volf Sigmund podedoval še Gracarjev turn, toda prihodki sčasoma niso več zadoščali za kritje vseh potreb in zahtev. Potem ko je leta 1730 odpadlo malo Vrhovo kot dota hčerki iz prvega zakona pl. Iljašičevi, je bilo sedem let zatem, leta 1737, treba prodati najdonosnejšo posest z najlepšim gradom – Gracarjevim turnom.¹³³ Da bi jo spet pridobili, so morali Valvasorjevi potomci, navajeni lagodnega življenja, zagristi v precej kislo jabolko. 26-letna Marija Katarina Ksaverija je osem let pozneje, 11. februarja 1745, sklenila na Volavčah zakonsko zvezo z novim lastnikom Gracarjevega turna, dvanajst let starejšim resnobnim vdovcem **Maksimilijanom Rudolfom Kajetanom grofom Paradeiserjem (1707–1756)**.¹³⁴ Ta je v zakon pripeljal dve hčerki,¹³⁵

¹²⁹ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213.

¹³⁰ Po terezijanskem katastru iz 50-ih let 18. stoletja je imel Gracarjev turn dobrih 21 celih hub, Volavče pa dobrih 24 hub; skupaj sta prinašala tudi 134 veder vina (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 111, RDA N 127, No. 5 in 7; šk. 135, RDA N 209, No. 3 in 6). Z njima je bilo primerljivo tudi Vrhovo z blizu 24 celimi hubami, a bistveno manjšim donosom le 12 veder vina (prav tam, šk. 111, RDA N 129, No. 4 in 6).

¹³¹ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374–375. – Gradova Suha in Gradišče (»zu Neühaus und Gradisch«) ležita na avstrijskem Koroškem, prvi v Podjuni, drugi severno od Možberka (F. X. KOHLA, G. A. METNITZ, G. MORO, Kärntner Burgenkunde. Ergebnisse und Hinweise in Übersicht. Klagenfurt: Geschichtsverein für Karnten 1973, 2. Teil, 48, 109–110).

¹³² Regina Konstancija je inventurnim komisarjem po smrti svojega moža petnajst let pozneje sicer navedla, da je prodal Gracarjev turn z namenom, da bi poplačal dolgove, ki jih je naredil še prejšnji lastnik Janez Herbard pl. Buset (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 4–5). Vendar je šlo očitno bolj za izgovor, saj v Busetovi oporoki in zapuščinskem inventarju ne srečamo zapisov o dolgovih, razen v oporoki omenjenih 3.000 goldinarjev, ki bi jih po njegovi smrti morala dobiti njegova tretja žena (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. B 1–42, testament B–28, 27. 2. 1723; ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724).

¹³³ ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 189, 213.

¹³⁴ Izvleček iz poročne pogodbe Volavče, 11. februarja 1745, v tožbi z dne 26. aprila 1759 pred deželno pravdo v Ljubljani (ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Paradeiser, str. 491). Datum poroke tudi v: J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135. Grof Paradeiser se je rodil 20. avgusta 1707 kot sin Jošta Sigmunda barona Paradeiserja, leta 1713 povzdignjenega v grofovski stan, in njegove žene Marije Frančiške Eleonore roj. baronice Gall pl. Gallenstein (J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135). Ker je njegov oče leto poprej postal lastnik graščine Pred malim mostkom (Neuhof) (prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 386), srečamo v literaturi kot njegov rojstni

zakoncema pa se je nato na Gracarjevem turnu, ženinem starem-novem domu, rodilo še pet otrok, od katerih so štirje tudi odrastli, a umrli brez potomstva. Z njimi je tako ugasnila tudi ta veja Valvasorjevih pravnukov, njegovih zadnjih potomcev na Kranjskem. Grof Paradeiser je Gracarjev turn posedoval devetnajst let do svoje smrti leta 1756, od tega zadnjih enajst let v zakonu z Valvasorjevo vnukinjo. Toda zdaj je bil to popolnoma drugačen dom, kot se ga je iz svojih otroških in mladostniških let spominjala Marija Ksaverija Katarina. Veselje in smeh je, kot vse kaže, zamenjala samotarska resnoba družinskega očeta. Na neki način je bila ta tudi razumljiva, če pomislimo, da je grofu po preselitvi na Gracarjev turn tukaj umrlo kar pet otrok in prva žena.¹³⁶

Prizanesljivi Breckerfeld je o Paradeiserju z nekajdesetletno časovno distanco zapisal: »*Ta grof je bil skromen in vezan na dom (häuslich), tako zelo vdan samoti, da se je zdel mizantrop. Pred tem očitkom ga je opravičevalo le nekaj prijateljev, a pri izbiri teh je imel srečo. Vedno je mislil na kar največji blagor svoje družine in je svoje skopo odmerjeno premoženje, glede na prvotno imetje, podedovano po starših, povečal za dve tretjini. Da bi Gracarjevemu turnu, temu svojemu paradizu, povečal prihodke, ga je leta 1753 združil s posestvom Volavče, ki ga je za 12.000 goldinarjev nemške veljave kupil od svoje takratne gospe tašče, vdove gospe Regine Konstancije pl. Dienersperg, rojene baronice Valvasor, ga povečal in obogatil. Umrli je 20. julija 1756, njegova pričakovanja pa so odrasla v sinovih in hčerkah.*«¹³⁷ Pri tem ne smemo pozabiti, da grof Paradeiser najbrž ne bi tako izdatno večal svojega premoženja, če njegova žena ne bi od struškega graščaka barona Juriča prejela pet tisoč goldinarjev nemške veljave. Toliko ji je namreč v svoji oporoki leta 1743 volila teta Katarina Frančiška roj. Valvasor, izplačilo pa je v skladu z njeno poslednjo voljo sledilo po smrti oporočnice leta 1747.¹³⁸

Preden nadaljujemo o Valvasorjevih dveh pravnukih in pravnukinjah iz Paradeiserjeve rodbine, spregovorimo še o zadnjih letih njihove babice, polihistorjeve najmlajše hčerke **Regine Konstancije pl. Dienersperg**. Umrli je poldrugo leto pred zetom Paradeiserjem, 19. januarja 1755¹³⁹ v Novem mestu, v oskrbi pri tujih ljudeh, stara med 63 in 66 let. Pokopali so jo v frančiškanski cerkvi, kjer sta že ležala njen mož in starejša sestra baronica Juričeva.¹⁴⁰

kraj to plemiško domovanje (J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135). Toda po krstni matici župnije Šmihel pri Novem mestu se je rodil v bližnji graščini Kamen oz. Na Kamnu (Steinbrückel) in bil 21. avgusta 1707 krščen na ime Karel Rudolf Kajetan (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, R/1 1707–1720).

¹³⁵ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135.

¹³⁶ Rudolf Maksimilijan grof Paradeiser iz graščine Pred malim mostkom (Neuhof) v župniji Šmihel pri Novem mestu se je 26. aprila 1733 oženil na gradu Struga z Marijo Ano Terezijo grofico Barbo iz graščine Golo (ŽU Šentjernej, P 1717–1760; J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135). Otroci se mu niso vsi rodili na Gracarjevem turnu, ampak starejši trije v njegovi rodni graščini Na kamnu pri Novem mestu (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, R/2 1720–1743, 4. 7. 1734, 9. 7. 1736, 7. 8. 1737). Na Gracarjevem turnu sta prišli na svet najmlajši hčerki, rojeni 16. 8. 1742 in 12. 9. 1743, zato pa so Paradeiserjevi otroci tu drug za drugim umirali, leta 1738 kar trije: 1. 6. dveletna Antonija, 12. 6. desetmesečni Kajetan in 23. 9. Rozalija Marija Avgušlina, stara šest tednov. Smrt je v njegovi družini spet izdatno kosila po štirih letih in pol. 8. 3. 1743 mu je umrla triletna hči brez navedenega imena, 2. 4. 1743 sedemmesečna Marija Antonija, 10. 10. 1744 pa še 30-letna soproga (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, M 1732–1747).

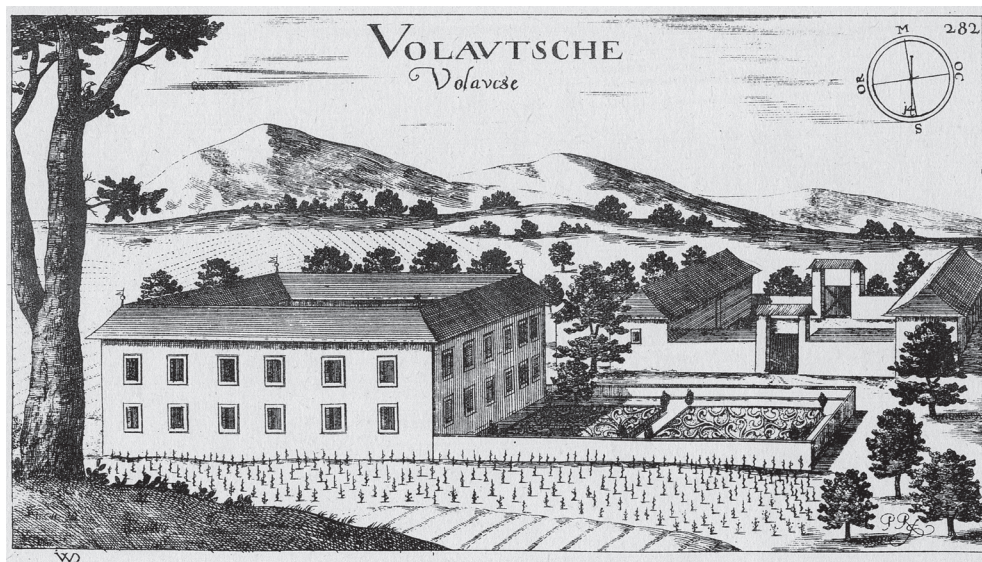
¹³⁷ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375–376.

¹³⁸ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

¹³⁹ Zaradi odsotnosti župnijske duhovščine pri pokopu njena smrt ni zabeležena v mrliški matici novomeške kapitelske župnije (KANM, šk. 66, M/5 1752–1769). Po Breckerfeldovih izpiskih iz nekdanje knjižnice gradu Rakovnik pri Mirni je umrla 19. januarja 1755 po 8. uri zvečer (ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, enota XV). Isti datum navaja tudi rodovnik Dienerspergov v StLA (A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg : Familien Acten), v rodovniku rodbine Dienersperg v ARS pa sta dva datuma, enkrat 14. in drugič 19. januar, ter kot kraj smrti obakrat zmotno navedene Volavče (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg).

¹⁴⁰ A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29. Avtor navaja 19. januar 1755, ne da bi izrecno zapisal, ali gre za datum smrti.

Dejstvo, da Konstancija, kot jo je klicala njena okolica,¹⁴¹ zadnjih let življenja ni preživljala s soprogom na svoji posesti Volavče niti pri hčerkin družini na Gracarjevem turnu, daje misliti o odnosih v Dienersperg-Paradeiserjevi družini. Zapuščinski inventar njenega premoženja, nastal 25. februarja in 7. marca 1755 v Novem mestu, priča, da je imela pokojnica tu domala vse svoje stvari, samo nekaj malega premoženja je ostalo na Gracarjevem turnu, prav ničesar več pa ni premogla na nekoč svojih, zdaj zetovih Volavčah. Seznam listin v inventarju razkriva, kje v Novem mestu je živela, kako in od kdaj. Le slabih enajst mesecev po hčerkin poroki z grofom Paradeiserjem je 30. decembra 1745 v Novem mestu s Francem Ignacem Polcem (Poltz) sklenila pogodbo o preživljanju (*Kost=Contract*). 8. januarja 1755, tik preden je umrla, pa ji je Polc, sicer ugleden novomeški meščan in dolgoletni mestni sodnik, izstavil pobotnico, da je prejel del plačila v višini stotih goldinarjev nemške veljave.¹⁴² Valvasorjeva zadnja hči je torej poslednjih devet let preživela kot »gostačka« v Novem mestu,¹⁴³ čeprav je imela vse do leta 1751 še živega moža in do prodaje leta 1753 tudi graščinico Volavče, oba nedaleč od hčerkinine in nekoč svojega doma – Gracarjevega turna.

Graščina Volavče pri Šentjerneju po Valvasorjevi Topografiji Kranjske (1679)

Kaj jo je torej »pregnalo« od doma, čeprav je ni nihče nikamor podil, saj so bile Volavče izključno njena last? Odnosi v družini so se prejkone začeli krhati že ob občutnem skrčenju

¹⁴¹ Zgolj kot Konstancija nastopa, denimo, kot krstna botra svojim vnukom (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, 10. 7. 1746, 1. 8. 1748 (pomotoma kot Maria Constantia); R 1749–1760, 25. 2. 1753). Samo s tem imenom jo navaja tudi vpis pokopa (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29).

¹⁴² ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 7, No. 22). Franc Ignac Polc je bil izvoljeni mestni sodnik celih 14 let, od leta 1741 do 1749 in od 1753 do 1759 (I. VRHOVEC, Zgodovina Novega mesta. Ljubljana : Matica slovenska 1891, 139).

¹⁴³ Polčeva hiša je po oštevilčenju leta 1770 dobila hišno številko 196, po franciscejskem katastru pa stoji na stavbni parceli št. 202. Leta 1750 so jo prištevali v t. i. Poskokovo ulico, ležečo pod križatijo, zahodno od Glavnega trga. Hiša je bila prizadeta med bombardiranjem leta 1943 in po vojni porušena (M. MATIJEVIČ, Novomeške hiše in ljudje s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja. (Gradivo in razprave 31) Ljubljana : Zgodovinski arhiv 2007, 288). Na tem mestu stoji danes nova hiša, Kosova ulica št. 2.

Dienerspergovega premoženja zaradi prodaje Gracarjevega turna leta 1737. Težko je presojati, koliko je k temu prispevala hčerkin poroka z novim lastnikom izgubljene graščine, grofom Paradeiserjem. Vsekakor je v odnosih med zakoncema Dienersperg, njuno hčerko in resnobnim zetom nekaj škripalo. Regina Konstancija, ženska sredi petdesetih let, je še istega leta, ko se je poročila hči, zapustila svojega starejšega moža.¹⁴⁴ Stikov z domačimi sicer ni povsem prekinila, o čemer pričata njeni botrovanji vnukinjama, prvič še skupaj z možem,¹⁴⁵ s svojim odhodom v Novo mesto pa je vsekakor mislila resno, saj je vzela s seboj domala vse svoje premoženje. K tujim ljudem je nemara odšla tudi zato, ker je v novi dolenski prestolnici – od leta 1748 je bilo Novo mesto sedež kresije za Dolenjsko – imela več družbe in je tja preprosto ubežala pred samoto in dolgočasjem. Poleg tega jo je starejša sestra baronica Juričeva v oporoki oskrbela z denarjem, ki je veseli »Dienerspergovki« zagotovilo prišel zelo prav.¹⁴⁶ Ovdovela je decembra 1751, ko je 72-letni Volf Sigmund preminil v njenem dvorcu Volavče.¹⁴⁷ Pokopali so ga v frančiškanski cerkvi v Novem mestu in tam si je zadnje počivališče zagotovila tudi Regina Konstancija.¹⁴⁸

Ko je spomladi 1753 slutila, da ji življenjske moči pojenjajo, morebitne zamere do zeta niso bile več tako hude, da se ne bi z njim pogodila glede svoje zapuščine. Tako je 10. maja z grofom Paradeiserjem sklenila na Volavčah kupoprodajno pogodbo, po kateri mu je odstopila graščino z inkorporiranimi imenjema, ter od zeta in hčerke v zameno sprejela menico za 12.000 goldinarjev s petodstotnimi obrestmi.¹⁴⁹ Pet dni zatem, 15. maja, je ni bilo več na Volavčah, ampak jo najdemo na Starem gradu pri Novem mestu, pri prijateljih pl. Breckerfeldih, kjer je pisno zasnovala svojo zadnjo voljo.¹⁵⁰ Potemtakem ne preseneča, da je bil dolenski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld (1740–1806) tako dobro obveščen o družinskih razmerah Dienerspergovih in Paradeiserjevih, ki jih je pozneje spoštljivo in obzirno opisal v svoji Topo-

¹⁴⁴ Njune ločitve od postelje in mize Breckerfeld ni opisal in mu, tedaj še otroku, očitno ni bila znana. Občutno se je namreč zmotil tudi v letnici Dienerspergove smrti (1743), ki jo je povzel po močno zabrisanem napisu na nagrobni plošči v šentjernejski župnijski cerkvi (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375).

¹⁴⁵ 10. julija 1746 je skupaj z možem nastopila kot krstna botra svoji najstarejši vnukinji. Pri krstu naslednje vnukinje 1. avgusta 1748 pogrešamo Volfa Sigmunda, pri krstu dvojčkov 25. avgusta 1751 pa že oba stara starša. Konstancijo srečamo v šentjernejski župniji kot krstno botro zadnjič 12. maja 1749 (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, R 1749–1760) in nikoli v Novem mestu (KANM, šk. 65, R/24 1746–1756).

¹⁴⁶ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

¹⁴⁷ Po Breckerfeldovi titularni knjigi naj bi umrl 18. decembra 1751 (po: ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, enota XV), prav tako po rodovniku Dienerspergov v StLA (A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg : Familien Acten), po frančiškanskih virih pa dan pozneje, kolikor ne gre v resnici za dan pokopa (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29). Volf Sigmund je, kot prča njegov zapuščinski inventar, nazadnje živel zelo skromno življenje, brez denarja, srebrnine, knjig ali kakršnih koli dragocenosti. V rubriki »nepremičnine« so inventurni komisarji navedli, da ni imel ničesar, saj je graščino Volavče po svojem prvem možu pl. Wernegku podedovala njegova žena, svoj dvorec Vrhovo je pl. Dienersperg še za življenja prepustil zetu pl. Iljašiču, podedovano graščino Gracarjev turn pa prodal (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 4–5).

¹⁴⁸ A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29. Iz že znanih razlogov njuna smrt ni vpisana v novomeški kapiteljski mrliški matici.

¹⁴⁹ ARS, AS 309, Zap. inv. šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 3, No. 1–2.

¹⁵⁰ Prav tam, str. 7, No 23. – Osnutek zadnje volje Regine Konstancije je v inventarju naveden kot: »Ein Project, wasgestalten die Frau erblasserin ihre letzten Willnes Disposition zu machen gedachte, samt einen beýfindigen Brief des Verfassers. Ddo Altenburg den 15. May 1753.« Kot prča pripis, zapuščinska komisarja nista našla izvirnika oporoke: »In originali ist nichts gefunden worden.« O siceršnjih stikih pokojnice z Breckerfeldi govori v zapuščinskem inventarju navedeni sveženj pobotnic za obresti: »Ein Paquetl mit Breckerfeldischen interesse=Quittungen samt einer Berechnung.« (prav tam, str. 7, No. 19). Oče Franca Antona Janez Sigmund pl. Breckerfeld (1689–1760) je bil poleg tega inventurni komisar pri zapuščinah obeh zakoncev Dienersperg (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 2; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 16).

grafiji Dolenjske.¹⁵¹ Breckerfeld je tudi edini nadaljevalec Valvasorjevega dela, ki je Regino Konstancijo, čeprav zelo mlad, zanesljivo še poznal. Le malo pa je verjetno, da bi mu bil kot otroku osebno znan kateri od njenih dveh bratov in sester, umrlih med letoma 1747 in 1752, saj so bili nazadnje vsi po samostanih. Pl. Dienerspergova je, kot smo videli, umrla kot zadnja od Valvasorjevih otrok v začetku leta 1755, potem ko so dobri dve leti pred njo, leta 1752, odnesli k večnemu počitku njena polbrata, cistercijana p. Štefana in frančiškana p. Donata.

Bodi prilično ali neprilično, umestno ali neumestno, naj vendarle pripomnim, da sta bila znanca Regine Konstancije Dienersperg, rojene Valvasor, tudi sedemkrat prastarša pisca teh vrstic Janez Matija (ok. 1699–1776) in Ana Marija Šivic († 1782). Omenjena zakonca, na katera sem vedno znova naletel, ko sem raziskoval zgodovino dolenjskih mest in trgov, sta namreč skoraj pol stoletja preživela v dveh tamkajšnjih mestih in na različnih gradovih, saj je bil Janez Matija upravitelj več zemljiških gospostev.¹⁵² V Novem mestu je sredi 18. stoletja posedoval veliko hišo nedaleč od križatije, v kateri je z družino izpričano tudi živel, in to v času, ko je v sosednji Polčevi hiši prebivala Valvasorjeva najmlajša hči Regina Konstancija.¹⁵³ Šivica sta za povrh umrla v hiši, oddaljeni samo nekaj deset metrov od Valvasorjeve hiše v Krškem, pokopana pa sta bila na pokopališču pri mestni cerkvi, v kateri je morda našel zadnje počivališče tudi kranjski polihistor.¹⁵⁴

Vrnimo se k potomcem njegove vse doslej prezrte hčerke Regine Konstancije. Njeni štirje vnuki, **otroci Maksimilijana Rudolfa grofa Paradeiserja in Marije Ksaverije Katarine**, so bili ob babičini smrti v začetku leta 1755 stari od dve do sedem let.¹⁵⁵ Na svet so prišli na Gracarjevem turnu, najprej 10. julija 1746 *Marija Ksaverija Leopoldina*, ki so jo pokopali že 2. septembra istega leta, za njo 1. avgusta 1748 *Ana Marija Terezija*, 11. avgusta 1751 dvojčka *Peter Jožef Regulat Lovrenc* in *Janez Kajetan*, 25. februarja 1753 pa še *Kunigunda Konstancija Jožefa*.¹⁵⁶ Svoje babice, Valvasorjeve hčerke, so se še prvi trije preživeli komajda spominjali in le malo bolje zgodaj umrlega očeta. 49-letni Maksimilijan Rudolf Kajetan grof Paradeiser

¹⁵¹ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 370–376.

¹⁵² Janez Matija Šivic se je na vzhodnem Dolenjskem pojavil sredi tridesetih let 18. stoletja, ko ga v šentjernejskih krstnih matičnih knjigah srečamo kot upravitelja takratne jezuitske rezidence Pleterje (ŽU Šentjernej, R 1731–1739, 28. 9. 1735, 27. 6. 1736, 2. 2. 1737; R 1739–1748, 4. 8. 1739). Glede na neposredno sosesčino Pleterij, Volavč, Vrhovega in Gracarjevega turna sta zakonca Šivic dobro poznala Dienersperge, pa četudi kot neplemiča, imenovana v krstnih maticah zgolj »nobilis«, morda nikoli nista bila »prava« gosta gostoljubnega graščaka Volfa Sigmunda. Od leta 1742 do 1748 ju srečujemo kot starša in krstna botra v krstnih matičnih knjigah duhovnije Krško, kjer je Janez Matija služboval kot upravitelj Auerspergovega gospostva Šrajbarski turn (NŠAL, ŽA Krško, R 1730–1771, 15. 5. 1742, 2. 1. 1743, 8. 6. 1744, 8. 7. 1745, 1. 1. 1746, 23. 7. 1746, 30. 3. 1748).

¹⁵³ S Šrajbarskega turn je zakonca Šivic pot zanesla v Novo mesto, kjer je njuno bivanje najprej posredno izpričano z botrovanjem njune 14-letne hčerke (KANM, šk. 65, R/24 1746–1756, 26. 4. 1749). Janez Matija je v soseski sv. Jurija krajši čas posedoval precej veliko meščansko hišo. Gre za hišo, ki je ob oštevilčenju leta 1770 dobila hišno številko 218 in je po franciscejskem katastru stala na stavbni parceli 200 (M. MATIJEVIČ, Novomeške hiše (kot v op. 143) 298). Današnja hiša na tej parceli (Mej vrti št. 2) gosti Etnološko zbirko Dolenjskega muzeja.

¹⁵⁴ Zakonca sta v Krškem preživljala jesen življenja, in sicer v hiši št. 67, tj. blizu upravne zgradbe krškega gospostva ter hkrati nedaleč od hiše, v kateri je osemdeset let prej umrl Janez Vajkard Valvasor. 76-letni Šivic je preminil 12. januarja 1776, vdova pa 30. novembra 1782 (NŠAL, ŽA Krško, M 1771–1784). Glede na Šivicevo mobilnost in naravo njegove službe je prav mogoče, da bi vsaj površno poznal še katerega od Valvasorjevih odraslih otrok. Tako, denimo, polihistorjevega mlajšega sina, kostanjeviškega patra Štefana (1684–1752), ali starejšega sina, frančiškana p. Alojzija (1679–1737), patra v Novem mestu in nazadnje redovnika v obmejnem Samoboru. Prav tako mu je morala biti znana baronica Jurič, Valvasorjeva hči Katarina Frančiška (1688–1747), graščakinja v Strugi pri Novem mestu, manj verjetno pa druga dva polihistorjeva otroka – frančiškanski pater Donat (1683–1752) in Ivana Rozina pl. Scarlichi (1678–1748).

¹⁵⁵ Prim. J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135.

¹⁵⁶ ŽU Šentjernej, R 1739–1748, R 1749–1760, M 1732–1747. Rojstva zadnjih treh otrok navaja tudi SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 296.

je namreč preminil že 20. julija 1756, zadet od kapi,¹⁵⁷ in zaradi nenadne smrti tudi ni zapustil oporoke.¹⁵⁸ Otroci so nato v šestih letih dobili kar dva očima, Gracarjev turn pa dva prehodna gospodarja. 37-letna vdova Marija Ksaverija Katarina se je poldrugo leto po moževi smrti, 22. decembra 1757, omožila v kapeli Gracarjevega turna z baronom Maksimilijanom Erbergom (1719–1760), okrožnim glavarjem novoustanovljene dolenske kresije v Novem mestu, in dve leti po njegovi zgodnji smrti¹⁵⁹ 11. maja 1762 še s 14 let mlajšim Francem Saleškim baronom Gallom pl. Gallensteinom (ok. 1733–1793) s sosednje graščinice Golo (Gallhof).¹⁶⁰ Kot pri opisu Gracarjevega turna poroča Breckerfeld, je zdaj z otroki uživala celotno Paradeiserjevo zapuščino. Vendar gospodarjenje ni bilo njena najmočnejša stran, poleg tega pa je morala izplačati tudi Paradeiserjeva otroka iz prvega zakona. Tako je Volavče že leta 1761, v času svojega drugega kratkotrajnega vdovstva, prodala baronu Francu Avguštinu Zoisu pl. Edelsteinu, soprogu Paradeiserjeve hčerke Frančiške Ksaverije iz prvega zakona.¹⁶¹ Enajst let pozneje, leta 1772, je istemu izročila v zakup še Gracarjev turn.¹⁶² Čez tri leta je kot očetov univerzalni dedič postal lastnik njen najstarejši sin, zdaj 24-letni in torej polnoletni Regulat Lovrenc grof Paradeiser.¹⁶³ Breckerfeld je temu na rob zapisal, da je grof Maks Rudolf Paradeiser umrl brez oporoke in zapustil znatno premoženje, ki pa se je z vdovinima vnovičnima porokama in »v več pridržki« precej razdrobilo.¹⁶⁴ Slabo gospodarjenje Valvasorjeve vnukinje, Paradeiserjeve vdove, za rodbino sicer ni bilo edina in še zdaleč ne najhujša nesreča. Obema

¹⁵⁷ O datumu smrti 20. 7. 1756 poroča Breckerfeld v: ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376. V šentjernejski mrliški matici je vpisan njegov pogreb 22. 7. 1756 v novomeški frančiškanski cerkvi (ŽU Šentjernej, M 1747–1759), kar se ujema tudi s frančiškanskimi viri (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29). Mrliška matica novomeške kapiteljske župnije pa navaja tako datum smrti 20. julij kot tudi pogreba dva dni pozneje (KANM, šk. 66, M/5 1752–1769). L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 299 in 382, nima vpisa njegove smrti v Šentjerneju, temveč le v Novem mestu.

¹⁵⁸ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

¹⁵⁹ ŽU Šentjernej, P 1717–1760, 22. 12. 1757. Prim. J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135. Po Schivizu von Schivizhoffnu je bil Erberg rojen v Ljubljani in je umrl v Novem mestu (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 60, 382). Njegovi starši so bili Janez Adam pl. Erberg in Jožefa Leopoldina roj. baronica Apfaltrer, prvič pa je bil poročen z Marijo Jožefo pl. Egger (E. UMEK, Erbergi in dolski arhiv (Publikacije arhive republike Slovenije. Inventarji. Serija graščinski arhivi : zv. 5). Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije 1991, 13). Sodobnik F. A. Breckerfeld ga kot okrožnega glavarja ni posebej cenil. Odlikoval naj bi se v poročniški službi, ko pa je postal okrožni glavar, »o poslovanju ni dosti umel, kar tudi ni bilo pričakovati«. Umrl je že 1. aprila 1760 v komaj 42. letu starosti in bil pokopan v novomeški frančiškanski cerkvi (A. FURLAN, Zgodovina frančiškanske (kot v op. 4) 29; KANM, šk. 66, M/5 1752–1769, 1. 4. 1760).

¹⁶⁰ ŽU Šentjernej, P 1760–1773; oklicna knjiga 1759–1780; prim. L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 298. Po J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135, naj bi bila poroka že dva tedna prej, 29. 4. 1762. Dienerspergov rodovnik imenuje ženina Gall von Gallenstein (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52). Franc Saleški je bil sin Kajetana barona Galla pl. Gallensteina in Katarine roj. pl. Ravbar (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg). Na Lazarinijevo zbirko me je opozoril kolega Miha Preinfalk, za kar se mu kar najlepše zahvaljujem.

¹⁶¹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga X, fol. 34; Q17, 2. modri kvatern, fol. D 13 – D 14, 24. 4. 1761; Q10, 1. citronasti kvatern, fol. E 22, 11. 1. 1783, 22. 1. 1783. – Baron Zois se je s Frančiško Ksaverijo grofico Paradeiser oženil na Gracarjevem turnu dne 11. februarja 1756, le nekaj mesecev pred tastoovo smrtjo (J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135). Prim. tudi ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

¹⁶² ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, Q10, 1. citronasti kvatern, fol. E 22. Prim. tudi ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

¹⁶³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga II, fol. 10; Q10, 1. citronasti kvatern, fol. D 23 – D 24, 14. 8. 1775, 23. 4. 1776. – ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

¹⁶⁴ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376. – Franc Anton Breckerfeld je družino Paradeiser vsekakor dobro poznal. Z njegovega domovanja Starega gradu pri Novem mestu je, denimo, grof Lovrenc Regulat Paradeiser leta 1775 na kranjsko c. kr. sirotinsko komisijo naslovil prošnjo, povezano z upravo Gracarjevega turna do njegove skorajšnje polnoletnosti (prav tam, fasc. 127, Notata pro genealogicis, str. 353).

sinovoma, dvojčkoma, se je namreč v nekaj letih omračil um,¹⁶⁵ hčerki pa sta umrli brez potomstva. Zaton te veje Paradeiserjev je Breckerfeld sicer opisal zelo jedrnato, z nekaj skopimi stavki,¹⁶⁶ a bi bilo iz njih prejkone moč napisati celo povest.

Kot je bilo pri Valvasorjevem potomstvu domala že tradicija, nihče od bratov in sester Paradeiser ni dočakal smrti na svojem pravem domu. Gracarjev turn sta zaradi šolanja že zgodaj zapustila oba sinova, podobna usoda pa je bila namenjena tudi hčerkama. Ko je šlo družini gmotno najteže in je Gracarjev turn prišel v roke zakupnika, je mati leta 1772 hotela obe svoji hčerki spraviti v kakšno ustanovo za plemkinje (*Stiftung*).¹⁶⁷ A tudi če sta kdaj v katero prišli, kot bomo videli, tam nista ostali. *Lovrenca Regulata* so po Dienerspergovi rodbinski tradiciji že prej namenili za častnika, kar pa očitno ni ustrezalo njegovi naravi. Sedemnajstleten je namreč leta 1768 zapustil kadetnico (*Pflanz Schule*), uradno zaradi nagnjenosti do duhovniškega stanu.¹⁶⁸ Toda nazadnje ni oblekel niti mašniške obleke, temveč stopil pred oltar in postal naslednik okleščene rodbinske posesti. Posvečenemu življenju se je navedenega leta z vstopom v frančiškanski samostan zapisal le njegov brat dvojček **Kajetan** z redovnim imenom **Salezij**.¹⁶⁹ Leta 1774 je še mladoleten prejel mašniško posvečenje in z 28 leti leta 1779 postal profes. Kmalu zatem pa je resno zbolel in ostanek življenja preživel kot bolnišnični oskrbovanec. Po Breckerfeldovih in za njim Wittingovih navedbah se mu je leta 1785 omračil um, tako da naj bi končal v bolnišnici usmiljenih bratov v Ljubljani.¹⁷⁰ V resnici so ga poslali na zdravljenje k usmiljenim bratom v Gradec,¹⁷¹ kjer je umrl šele po 27 letih, dne 2. septembra 1812, star 61 let. Vse do smrti je sicer uradno ostal frančiškan in tako formalno dopolnil 44 let redovništva.¹⁷²

Podobno žalostno usodo je doživel njegov 33-letni brat **Lovrenc Regulat**, ki je, uradno blazen, preživel v bolnišnici še sedem let več kakor Kajetan – skoraj 34 let do smrti v 72. letu starosti, 15. marca 1823.¹⁷³ Malo pred izbruhom bratove bolezni se je 16. februarja 1784 pri 33-ih oženil z devet let starejšo vdovo Marijo Antonijo pl. Iljašić roj. baronico Gallenfels,¹⁷⁴ s katero, kot je bilo pričakovati, nista imela otrok, po petih letih zakona pa se je leta 1789 tudi pri njem razvila duševna bolezen.¹⁷⁵ Breckerfeld pri opisu Gracarjevega turna poroča, da so

¹⁶⁵ Dolgoživost obeh zbolelih bratov kaže, da najbrž ni šlo za progresivno bolezen, ne poznamo pa ne njenih simptomov ne razlogov za stanje, ki ga viri dosledno označujejo kot blaznost (*Wannsinigkeit*). Duševna bolezen je bila v Paradeiserjevi rodbini slejkoprej dedna. Bolezenske znake je namreč že zgodaj kazal njun polbratranec Franc Mihael Avguštin baron Zois (1760–1828), sin Marije Ksaverije roj. grofice Paradeiser (SBL IV (kot v op. 22) 832).

¹⁶⁶ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, str. 212–213; Gracarjev turn, str. 375–376. Pri tem je zagrešil tudi nekaj manjših faktografskih spodrseljavev.

¹⁶⁷ ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Gall pl. Gallenstein, pismo 26. 6. 1772.

¹⁶⁸ ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Paradeiser.

¹⁶⁹ Leto vstopa 1768 je izračunano po navedbi ob smrti, da je dopolnil 44 let redovništva (AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris).

¹⁷⁰ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135. – Salezij je subdiakon prejel v Ljubljani 27. marca 1773, diakon prav tam 18. marca 1774, mašniško posvečenje pa 24. septembra 1774 v Gornjem Gradu, pri čemer je zaradi mladoletnosti potreboval dispenco (NŠAL, Zapuščine duhovnikov, fasc. 383, Zapuščina Franc Pokorn, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, str. 198).

¹⁷¹ Morda je bil kratek čas res v bolnišnici v Ljubljani, toda že sredi naslednjega leta se je za vedno znašel v Gradcu. Zapuščinski inventar po njegovi umrli materi namreč uvodoma navaja, da je tam na zdravljenju (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 39, fasc. XX, G–164, 17. 7. 1786, str. 1).

¹⁷² AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris. Pripis »saeculizatus« v nekrologiju ne more biti točen, sicer se ime patra Salezija Paradeiserja v nekrologiju sploh ne bi znašlo.

¹⁷³ ŽU Ljubljana–Marijino Oznanjenje, M 1803–1825, fol. 293.

¹⁷⁴ Podatek o poroki po: J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135, in ŽU Šentjernej, P 1773–1785. Nevesta Marija Antonija pl. Iljašić, rojena 1742, je bila vdova po Sigmundu Lovrencu pl. Iljašiću, graščaku na sosednjem Vrhovem, s katerim je imela šest otrok (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 297; ŽU Šentjernej, R 1766–1772, R 1773–1784; ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 115, Illiaschitsch).

¹⁷⁵ J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135.

grofa omenjenega leta brez upanja na ozdravitev poslali k usmiljenim bratom v Ljubljano.¹⁷⁶ Še za živim so isto leto opravili popis zapuščine,¹⁷⁷ a je nazadnje preživel vse svoje sorodnike: svaka–skrbnika, sestro, prav tako zblaznelega brata in ženo. Na Gracarjevem turnu pa se je z njegovim odhodom veliko spremenilo, saj se je grad skoraj povsem izpraznil. Tri leta prej je namreč 11. maja 1786 za kapjo umrla 67-letna mati, *Frančiška Ksaverija baronica Gall*,¹⁷⁸ Valvasorjeva zadnja še živeča vnukinja. Njen precej mlajši soprog se je odselil¹⁷⁹ in v gradu je nekaj časa ostala le še žena zblaznelega sina, umrla četrto stoletja pozneje v Ljubljani.¹⁸⁰

Obeh hčerk, grofice **Marije Jožefe** in **Marije Terezije Paradeiser**, v letih okoli materine smrti in izbruha bolezni pri bratih že ni bilo več doma, a sta vsaj nekaj časa še ostali v neposredni bližini Gracarjevega turna. Leta 1781 sta namreč kupili sosednjo graščino Volavče z inkorporiranim imenjem Ostrož, ki je bila poprej lep čas v rokah njunih prednikov in jo je nazadnje posedoval njun svak baron Zois, soprog polsestre Frančiške Ksaverije.¹⁸¹ Tu sta tridesetletnici bržčas čakali, ali se bo od kod pojavil kakšen ženin. Ta je za Jožefo nazadnje le prišel, vendar ne v pričakovani podobi »žlahtnega gospoda«. 33-letna grofica je tako prelomila s tradicijo in se 14. februarja 1786 omožila z najemnikom graščine Radeljca pri Bučki, 46-letnim neplemičem Janezom Jurijem Svetlinom. Dejstvu, da poroka ni bila v nevestini domači šentjernejski župniji, temveč v ženinovi na Raki, in da ni šel nevesti za pričo nihče od sorodnikov, prejkone pričata o nestrinjanju Paradeiserjeve družine z Jožefino, stanu neprimerno poroko.¹⁸² Na Radeljco je šla z njo ali za njo tudi njena vodenična sestra Terezija in tam že naslednje leto, 20. aprila 1787, končala svojo življenjsko pot, stara 39 let.¹⁸³ Nekaj let prej sta sestri sklenili vzajemno dedno pogodbo, po kateri so zdaj Volavče v celoti pripadle Jožefi.¹⁸⁴ Ta v zakonu s Svetlinom ni imela otrok¹⁸⁵ in se je po smrti sestre, tragični usodi bratov in zgodnji ovdovitvi (med 1790 in 1792)¹⁸⁶ pri 39-ih vnovič omožila, enako kot prvič

¹⁷⁶ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, str. 213. – I. STOPAR, Grajske stavbe (kot v op. 78) 48, navaja, da so dali zblaznelega Lovrenca Regulata v oskrbo k ljubljanskim usmiljenim bratom, in pri tem citira M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 164 sl., ki pa tega podatka sploh nima.

¹⁷⁷ Kot »in die Wahnsinnigkeit verfallenen« ga imenuje tudi inventar njegove zapuščine, sestavljen 1. avgusta 1789 na Gracarjevem turnu. Lovrenc Regulat torej ni umrl, a je veljal za »duševno mrtvega«. Tako je deželna pravda v Ljubljani že 25. maja 1789 imenovala inventurne komisarje, med njimi umetnostnega izvedenca za popis bolnikove »zapuščine« (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, l. 8. 1789, str. 49, 77).

¹⁷⁸ ŽU Šentjernej, M 1785–1799.

¹⁷⁹ Franc Saleški baron Gall je umrl 28. avgusta 1793 v starosti 60 let in so ga pokopali na Ježici pri Ljubljani (L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 268). Njegovo premoženje so popisali na bližnjih Črnučah, kjer je živel kot stanovski mostninski prejemnik (ARS, AS 309, zap. inv., šk. 39, fasc. XX, G–177).

¹⁸⁰ Grofica Antonija Paradeiser je v Šentjerneju 30. avgusta 1790 še botrovala nekemu kmečkemu otroku (R 1785–1791). Umrla je 24. julija 1815 na Starem trgu v Ljubljani v starosti 73 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, M 1808–1832, str. 78; L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 228).

¹⁸¹ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga X, fol. 34; Q17, 2. modri kvatern, fol. E 13 – E 15, 17. 11. 1781; M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 535.

¹⁸² ŽU Šentjernej, oklicna knjiga 1781–1808, 30. l. 1786. Oklicna knjiga razkriva, da se je rodila na Gracarjevem turnu, živila na Volavčah, zdaj pa na Radeljci. – NŠAL, ŽA Raka, P 1783–1771, s. p., 14. 2. 1786. Poročna matica daje ženinu 42, nevesti pa 30 let.

¹⁸³ NŠAL, ŽA Raka, M 1784–1791. Prim. J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135.

¹⁸⁴ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga X, fol. 34; Q5, 1. rumeni kvatern, 7. 9. 1785.

¹⁸⁵ V krstnih maticah župnije Raka in prav takrat odcepljene župnije Bučka ni vpisa nobenega Svetlinovega otroka (NŠAL, ŽA Raka, R 1784–1792; ŽA Bučka, R 1788–1823), pa tudi pozneje se otroci nikoli ne pojavljajo.

¹⁸⁶ Kdaj natanko je Janez Jurij Svetlin umrl, ni znano. Bil je še navzoč pri cenicitvi zapuščine svaka Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja 1. avgusta 1789 (ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, l. 8. 1789, str. 26, 31). 9. avgusta 1790 je postal lastnik hiše na Starem trgu v Ljubljani, kar je o njem tudi zadnji znani podatek (prim. V. FABJANČIČ, Knjiga ljubljanskih hiš in njih prebivalcev. I. del. Stari trg. Ljubljana 1944 (tipkopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljana) s. p., Stari trg 22; J. SUHADOLNIK, S. ANŽIČ, Stari trg (kot v op. 64) 162). Umrl ni ne na Radeljci ne v župniji Trebnje, kjer se je ponovno poročila njegova vdova (prim. NŠAL, ŽA Bučka, M 1788–1823; ŽA Trebnje, M 1788–1811). Njegovo smrt in rojstva morebitnih potomcev zaman iščemo tudi v župniji Novo mesto–kapitelj

tudi tokrat z neplemičem. Mož, s katerim je 2. julija 1792 v Trebnjem stopila pred oltar, je bil 45-letni vdovec, novomeški okrožni zdravnik dr. Franc Sedej.¹⁸⁷ Poznala ga je verjetno že nekaj časa, saj je bil med drugim skrbnik (kurator) njenega zblaznelega brata Lovrenca Regulata. Ko je dr. Sedej z Jožefo na neki način »priženil« turnsko graščino, jo je mogel v imenu bolnega lastnika, opravilno nesposobnega svaka, tudi prodati. Tako je šel Gracarjev turn spomladi 1798 na dražbo, dve leti pozneje pa je dr. Sedej v svakovem imenu končno sklenil še kupoprodajno pogodbo s kupcem, poštnim mojstrom Janezom Vincencem Pavlinom, ki je posest že prej užival kot zakupnik.¹⁸⁸ Zakonca Sedej namreč nista živela na Gracarjevem turnu, ampak kot stanovalca Jacominijeve–Skremove hiše na Glavnem trgu v Novem mestu.¹⁸⁹ Tu se jima je leto dni po poroki, 21. junija 1793, ko je bilo Jožefi že 40 let, rodila edinka *Jožefa Alojzija Sedej*.¹⁹⁰ Toda ta edina Valvasorjeva prapravnukinja iz šentjernejske–Paradeiserjeve veje je umrla že po dveh letih, 23. julija 1795.¹⁹¹ Z njeno smrtjo so tako ugasnili še zadnji upi, da bi se polihistorjevo kranjsko potomstvo nadaljevalo. Jožefa ni bila več mlada, Sedej pa je kmalu umrl. Le pet tednov zatem, ko je leta 1800 v imenu bolnega svaka prodal Gracarjev turn, ga je namreč med opravljanjem dolžnosti pobrala nenavadna vročinska bolezen, ki se je najprej razširila med francoskimi ujetniki, prešla na novomeške meščane in slednjič zahtevala še življenje 58-letnega zdravnika.¹⁹²

S prodajo Gracarjevega turna spomladi 1800 se je v tej podgorjanski graščini sklenilo bivanje Valvasorjevih potomcev, ki je s kratko prekinitvijo – od prodaje graščine Paradeiserju leta 1737 do vnovične primožitve leta 1745 – trajalo celo stoletje, vse od leta 1699, ko se je tja omožila polihistorjeva vdova z dvema hčerkama. Veliko manj veselo kot ob prihodu Valvasorjevih žensk je bilo ozračje ob odhodu zadnje polihistorjeve potomke z gradu. Odhajala je njegova pravnukinja Marija Jožefa Sedej (1753–1810), ki je tako ali tako že dolgo živela drugod. Komaj verjetno je Gracarjev turn zapustila s kakšnim predmetom, ki je še spominjal na polihistorja, sicer pa je odšla od tod z vsemi dobrimi in slabimi spomini, med drugim na svoja dva zblaznela brata. Isto leto 1800 se je sploh z vsem umaknila iz rodni krajev pod Gorjanci, saj je jeseni, pol leta za moževo prodajo Gracarjevega turna, prodala še svoje Volavče.¹⁹³ Marija Jožefa je kot petična vdova nekaj naslednjih let še ostala v dolenski »prestonici«¹⁹⁴ in se nazadnje preselila v Ljubljano, kjer je na Starem trgu 4. decembra 1810 tudi umrla,

(KANM, šk. 67, R/28 1770–1827; R/28/Dodatek, Indeks rojstev 1770–1828) in v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, R 1785–1802, M 1785–1808; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1784–1795, M 1771–1812; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, R 1784–1793, M 1779–1812).

¹⁸⁷ NŠAL, ŽA Trebnje, P 1788–1815, str. 7; prim. tudi L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFFEN, Der Adel (kot v op. 4) 422, in J. B. WITTING, Beiträge (kot v op. 1) 135. – Nobeden od mladoporočencev ni prebival v Trebnjem, ampak sta se tu zgolj poročila. V trebanjski krstni matici tudi ni zaslediti krstov njunih otrok ne njunih botrovanj krščencem (NŠAL, ŽA Trebnje, R 1789–1808).

¹⁸⁸ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga II, fol. 10; Q20, 5. modri kvatern, A 15 – A 16, 24. 4. 1800. – S prodajno pogodbo je bila zagotovljena tudi vsota 17.300 goldinarjev, namenjena za vzdrževanje hospitaliziranega grofa Paradeiserja, izbrisana iz deželne deske šele tri leta po njegovi smrti, leta 1826 (prav tam, glavna knjiga II, fol. 11). Prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 165.

¹⁸⁹ O hiši in njenem bivanju v njej gl. M. MATIJEVIČ, Novomeške hiše (kot v op. 143) 193.

¹⁹⁰ KANM, šk. 67, R/28 1770–1828, str. 559–560.

¹⁹¹ KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, str. 35.

¹⁹² KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, str. 53; M. MATIJEVIČ, Novomeške hiše (kot v op. 143) 134.

¹⁹³ ARS, AS 315, Deželna deska za Kranjsko, glavna knjiga X, fol. 34; Q19, 4. modri kvatern, fol. 5, 11. 11. 1800. Prim. M. SMOLE, Graščine (kot v op. 57) 535.

¹⁹⁴ V Jacominijevi hiši je kot stanovalka izpričana še leta 1804, in sicer skupaj s pastorko in štirimi deklami. Živela je od obresti na kapital in od dveh letnih rent: od novega lastnika Volavč je dobivala 500 goldinarjev, od deželnih stanov pa 200 goldinarjev vdovske pokojnine. S skupno dobrimi 900 goldinarji je imela med vsemi Novomeščani najvišje redne letne prihodke. ZAL NM, NME 5, Mestna občina Novo mesto, šk. 11 (1804), št. 485. Za podatke se iskreno zahvaljujem kolegici Meti Matijevič.

Gracarjev turn danes (foto: B. Golec)

stara 57 let.¹⁹⁵ Hišo na Starem trgu, podedovano po prvem možu Svetlinu, je prodala že leta 1803,¹⁹⁶ svoje preostalo premoženje – denar in premičnine – pa je v oporoki volila otrokom svojih treh poročenih pastork s priimki pl. Fichtenau, pl. Coppini in Hartl.¹⁹⁷ Drugih bližnjih sorodnikov namreč ni imela, če odmislimo oba zblaznela brata–dvojčka, ki pa se ju v oporoki ni spomnila. Janez Kajetan grof Paradeiser, frančiškanski pater Salezij, je bil že četrto stoletja v oskrbi v bolnišnici usmiljenih bratov v štajerskem Gradcu, kjer je preminil čez slabi dve leti (1812).¹⁹⁸ Drugi brat Lovrenc Regulat je ob sestrični smrti prav tako že dobrih dvajset let živel v bolnišnični oskrbi, in sicer pri usmiljenih bratih v Ljubljani. Tam je po skoraj 34 letih hospitalizacije umrl (1823) kot zadnji Valvasorjev potomec na Kranjskem.¹⁹⁹

¹⁹⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, M 1808–1832, str. 36, 4. 12. 1810; prim. L. SCHIVIZ von SCHIVIZHOFEN, Der Adel (kot v op. 4) 228.

¹⁹⁶ V. FABJANČIČ, Knjiga ljubljanskih hiš (kot v op. 186) s. p., Stari trg 22; prim. J. SUHADOLNIK, S. ANŽIČ, Stari trg (kot v op. 64) 162. – Zanimiva je ugotovitev, da gre za hišo, danes Stari trg 22, v kateri se je najverjetneje rodila Valvasorjeva prva žena Ana Rozina pl. Graffenweger (1658–1687), izpričano krščena v Ljubljani. Hiša je namreč tedaj pripadala njenemu dedu Juriju Wertaschu pl. Scharffenegku (prav tam, 161).

¹⁹⁷ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, I. serija, šk. 17, fasc. S 237–412, testament S–412. – V oporoki, sestavljeni v dneh od 11. do 14. novembra 1810, je za svoje univerzalne dediče imenovala dva sinova Jožefa in Tekle pl. Fichtenau, dva otroka ovdovele Frančiške Ksaverije pl. Coppini in otroke Cecilije Hartl. Pastorkam je razdelila oblačila in nakit, nekaj denarja je šlo za volila služinčadi, normalko in ubožni sklad, spomnila pa se je tudi šestih otrok svoje »nečakinje« (meiner Nichte) Janette pl. Lehmann roj. baronice Zois pl. Edelstein iz Gradca. V resnici ni šlo za pravo nečakinjo oporočnice, temveč za hčerko njene polsestre iz Paradeiserjevega prvega zakona. Tudi Jožef pl. Fichtenau, ki je bil poročen z njeno pastorko, se v oporoki na več mestih imenuje preprosto »moj zet« (mein Schwiegersohn).

¹⁹⁸ AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris.

¹⁹⁹ ŽU Ljubljana–Marijino Oznanjenje, M 1803–1825, fol. 293. – Zakoniti dediči grofa Lovrenca Regulata so bili trije sorodniki, otroci njegove starejše polsestre Frančiške Ksaverije grofice Paradeiser por. Zois baronice Edelstein: slaboumni Avguštin Zois, Franc Ksaverij Zois in Ivana por. pl. Lehmann (ARS, AS 774, Gospodstvo Ribnica, šk. 46, Iustitialia, proces Antona Rudeža z Lovrencem Regulatom grofom Paradeiserjem zaradi zaostanka na kupnini za Gracarjev turn 1818–1825).

Z njegovo smrtjo 130 let po smrti Janeza Vajkarda je torej izumrla »dolenjska« oziroma »kranjska« veja Valvasorjevih potomcev, in to prav v polihistorjevem rodnem mestu, kjer je sam 182 let prej zagledal luč sveta. Vest o smrti že desetletja bolnega in od javnosti umaknjene grofa ter o končanju stranske veje grofov Paradeiser ni domala nikogar na Kranjskem več vznemirila, tako kot se je komaj kdo zavedal, za čigavega potomca je šlo.²⁰⁰ Zadnji Valvasorjev pravnuk v njegovi rodni deželi je sicer umrl ravno v času, ko je preučevanje deželne zgodovine dobilo institucionalni okvir in nov zagon z ustanovitvijo deželnega muzeja (1821). S tem pa je tudi Janez Vajkard Valvasor spet pridobival na vrednosti in ugledu, zdaj tudi kot neprecenljivi vir za znanstveni pristop k preteklosti Kranjske in širšega prostora.

Sledi 2. del s skupnim povzetkom.

²⁰⁰ Vest o njegovi smrti v civilni bolnišnici, starosti in vzroku smrti je objavil časnik Laibacher Zeitung na seznamu v Ljubljani umrlih oseb, pri čemer je prišlo do napake v zapisu imena Gracarjevega turna: »von Fürstenberg (!) in Unterkrain gebürtig« (Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung, Nro. 23, 21. 3. 1823, str. 338).